

**VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ**

Maria Fernström

TILINTARKASTUKSEN ODOTUSKUILU

ISA 700 -tilintarkastusstandardin ja uuden tilintarkastuslain vaikutus

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu- tutkielma
Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
maisteriohjelma

VAASA 2017

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	5
TIIVISTELMÄ:	9
1. JOHDANTO	11
1.1. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset	12
1.2. Tutkielman rakenne	13
2. TILINTARKASTUKSEN ODOTUSKUILU	15
2.1. Porterin odotuskuilut	16
2.1.1 Kohtuullisuuskuilu	18
2.1.2. Suorituskuilu	18
2.1.3 Puutteellinen suorituskuilu	18
2.1.4. Puutteellinen säännöskuilu	19
2.3. Odotuskuilun aiheuttajat	20
2.3.1. Tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotusten synty	21
2.3.2. Tilintarkastuksen tavoitteet ja niiden määrittely	22
2.3.3. Tilintarkastuksen monimutkainen luonne	23
2.3.4. Tilintarkastajan ristiriitainen rooli	24
3. TILINTARKASTUSKERTOMUS	25
3.1. Tilintarkastuskertomuksen ISA -standardit	27
3.1.2. ISA 700 –standardi ”Tilinpäätöstä koskevan lausunnon ja kertomuksen laatiminen”	27
4. TILINTARKASTUSSTANDARDIEN JA -LAKIEN MUUTOSTEN VAIKUTUS ODOTUSKUILUUN	31
4.1. Statement of Auditing Standards, SAS no 58	31
4.2. Statements of Auditing Standards, SAS 600	34
4.3 Australian Standards of Accountng, ASA 702	35

4.4 International Standards of Accounting, ISA 700	38
4.5. Miksi tilintarkastuksen odotuskuilu on yhä olemassa	43
4.6 Hypoteesien muodostaminen	44
5. TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN OSA	47
5.1 Tutkimuksen toteutus	47
5.2. Kyselylomake	48
5.3 Tutkimusmetodi	50
5.3.1. Validiteetti ja reliabiliteetti	51
5.3.2 Tutkimusmenetelmät	52
6. TUTKIMUSTULOKSET	54
6.1 Tutkimukseen osallistuneet	54
6.2 Hypoteesit	57
6.2.1 Tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksestä (H1a ja H2a)	57
6.2.2 Yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä (H1b ja H2b)	64
6.2.3 Tilitarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus (H1c ja H2c)	71
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	78
LÄHDELUETTELO	82
LIITTEET	87

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1: Porterin (1993) odotuskuilumalli.	17
Kuvio 2: Olennaiset seikat, jotka vaikuttavat lausunnon mukauttamiseen. (ST-Akatemia 2017: 257).	29
Kuvio 3: Tutkimuksen kohderyhmät.	54
Kuvio 4: Koettu tilintarkastajan maine.	56
Kuvio 5: Oma arvio siitä, kuinka hyvin luet tilinpäätöksen.	56
Kuvio 6: Oma arvio siitä, kuinka hyvin luet tilintarkastuskertomuksen.	57
Taulukko 1: Kysymykset koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	59
Taulukko 2: Yhteiset keskiarvomuuttujat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	59
Taulukko 3: Cronbachin alfa	60
Taulukko 4: Levenen testi.	61
Taulukko 5: Varianssianalyysi koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	61
Taulukko 6: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	62
Taulukko 7: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	63
Taulukko 8: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	63
Taulukko 9: Kysymykset koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	65
Taulukko 10: Yhteiset keskiarvomuuttujat koskien yrityksen johdon vastuuta tilinpäätöksestä.	66
Taulukko 11: Cronbachin alfa	67
Taulukko 12: Levenen testi.	67
Taulukko 13: Varianssianalyysin tulokset koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	68
Taulukko 14: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	69
Taulukko 15: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	69

Taulukko 16: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.	70
Taulukko 17: Kysymykset koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	72
Taulukko 18: Yhteiset keskiarvomuuttajat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	73
Taulukko 19: Cronbachin alfa	74
Taulukko 20: Levenen testi.	74
Taulukko 21: Varianssianalyysi koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	74
Taulukko 22: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	75
Taulukko 23: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	76
Taulukko 24: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.	77

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Maria Fernström	
Tutkielman nimi:	Tilintarkastuksen odotuskuilu- ISA 700 -tilintarkastusstandardin ja uuden tilintarkastuslain vaikutus	
Ohjaaja:	Tuukka Järvinen	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Laitos:	Laskentatoimen ja rahoituksen laitos	
Oppiaine:	Laskentatoimi ja tilintarkastus	
Linja:	Laskentatoimi	
Aloitusvuosi:	2016	
Valmistumisvuosi:	2018	sivumäärä: 95

TIIVISTELMÄ:

Tutkielman tarkoituksena on tutkia, onko ISA 700 -tilintarkastusstandardilla ja uudella tilintarkastuslailla ollut pienentävää vaikutusta tilintarkastuksen odotuskuilulle. Odotuskuilu on kuilu tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä. Se syntyy, kun heidän välillään ei ole yhteisiä odotuksia tai näkemyksiä tilintarkastuksen prosessista.

Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 19.8.2017 ja se velvoittaa noudattamaan ISA -tilintarkastusstandardeja. ISA 700 -standardi käsittää tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatimisen ja kertomuksen antamisen. Tämän tutkielman lähtökohtana oli tutkia odotuskuilun esiintymistä tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä koskien tilintarkastuskertomusta. Aihe on ajankohtainen, koska uusi tilintarkastuslaki on muokannut merkittävästi tilintarkastuskertomusta. Esimerkiksi tilintarkastajan lausunto on siirretty kertomuksen alkuun.

Tutkielman empiria osuus on toteutettu internetkyselyllä. Lähestyin kyselyllä kolmea vastaajaryhmää: tilintarkastajia, Suomessa toimivien yrityksiä talousjohtajia (edustivat tilintarkastukseen perehtyneitä) ja Vaasan yliopiston opiskelijoita (edustivat tilintarkastukseen perehtymättömiä). Hypoteesien testaamisessa käytin keskiarvomuuttujia, varianssianalyysia sekä Post Hoc T -testiä. Tilintarkastuksen odotuskuilua on yhä olemassa. Tilintarkastajan vastuita tilinpäätöksestä ei ole ymmärretty vielä tarpeeksi hyvin tilintarkastuskertomuksesta. Näyttäisi kuitenkin siltä, että yrityksen johdon vastuut tilinpäätöksestä on ymmärretty melko hyvin uudesta tilintarkastuskertomuksesta. Lisäksi tilintarkastettu tilinpäätös koetaan luotettavaksi niin tilintarkastajien, talousjohtajien kuin opiskelijoiden toimesta. Tilintarkastuskertomukseen kohdistuneet muutokset ovat selkeyttäneet yrityksen johdon vastuita tilinpäätösinformaation käyttäjille, joten tilintarkastusstandardi- ja laki muutoksilla on saatu pienentävää vaikutusta tilintarkastuksen odotuskuilulle.

AVAINSANAT: Tilintarkastuksen odotuskuilu, tilintarkastuskertomus, ISA 700, tilintarkastuslaki (1141/2015), varianssianalyysi.

1. JOHDANTO

Tilintarkastuksen odotuskuilu on maailmanlaajuinen ilmiö ja yksi vakavimmista ongelmista, joita tilintarkastajat ja tilintarkastusstandardien sekä -lakien laatijat kohtaavat. (Dennis 2010a; Humphrey, Moizer & Turley 1992a; Lee, Ali, & Bien 2009). Odotuskuilu syntyy, kun tilintarkastajilla ja tilinpäätösinformaation käyttäjillä on erilaiset näkemykset tai odotukset tilintarkastusprosessista (Dennis 2010a). Mitä suurempi odotuskuilu on, sitä negatiivisempi vaikutus sillä on tilintarkastajan uskottavuuteen, tilintarkastuspalkkion suuruuteen ja tilintarkastajaan kohdistuvaan arvostukseen. Tilintarkastuksen odotuskuilu ei aiheuta pelkästään ongelmia tilintarkastajille, vaan se aiheuttaa niitä myös tilinpäätösinformaation käyttäjille. Ongelmia syntyy kun hyvinvoinnin luonti ja poliittinen vakaus ovat riippuvaisia tilintarkastuksen luotettavuudesta. (Sikka, Cooper, Willmott & Puxty 1998; Leung & Chau 2001.)

Perinteisesti tilinpäätösinformaation käyttäjät ovat arvostelleet tilintarkastajia paljon siitä, etteivät nämä ole varoittaneet yrityksen taloudellisen aseman muuttumisesta epävarmaksi tai havainneet kaikkia mahdollisia yrityksen tekemiä petoksia. Usein kysytyt kysymykset, kuten: "Mikseivät tilintarkastajat varoittaneet yrityksen toiminnan jatkuvuuden epävarmuudesta?" tai "Mikseivät tilintarkastajat havainneet kaikkia yrityksen tekemiä petoksia?" osoittavat sen. (Dennis 2010a.) Tilintarkastuksen odotuskuilulla on pitkä historia täynnä erilaisia taloudellisia skandaaleja. Maailmassa on ollut kolme odotuskuiluaaltoa: 1980-luvun säästö- ja lainafiasko, 1990-luvun "it-kupla" ja sitä seurannut romahdus sekä Wall Streetin väärennetyt tilinpäätöstiedot liian suurista tuloksista, esimerkkinä yritys Enron (Hayes 2006; Humphrey 1992).

Odotuskuilun mukanaan tuomista ongelmista huolimatta, ovat viranomaiset päässet myös parantamaan tilintarkastuksen prosessia. Odotuskuilu on siis myös ongelmana muutoksen voima. Esimerkiksi finanssikriisin jälkeen useat tilintarkastuksen prosessia parantavat ehdotukset laitettiin vireille. (Ruhnke & Schmidt 2014.) Odotuskuilu syntyy kun tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset tilintarkastajan suorituksesta eroavat (Leung & Chau 2001). Tilinpäätösinformaation käyttäjät voidaan jakaa yhteisön sisäisiin ja ulkoisiin käyttäjiin. Sisäisiä käyttäjiä ovat johto, omistajat ja työntekijät. Ulkoisia käyttäjiä ovat muun muassa sijoittajat, rahoituslaitokset ja kilpailijat. (Finance Maps of World

2015.) Humphreyn (1997) mukaan odotuskuilua esiintyy tilintarkastajan työssä seuraavilla osa-alueilla: tilintarkastuksen vastuu, tilintarkastuksen antama varmuus, tilintarkastuskertomus, tilintarkastajan riippumattomuus sekä tilintarkastuksen sääntely ja uskottavuus. Tutkielmassani keskitytään tilintarkastuskertomukseen liittyvään odotuskuiluun.

Lakisääteinen tilintarkastus on hyödyllinen tilinpäätösinformaation käyttäjille (Ruhnke & Schmidt 2014). Tilintarkastuskertomus sisältää paljon tärkeää tietoa, jota tilinpäätösinformaation käyttäjät voivat kuitenkin tulkita eri tavalla. Sen vuoksi erilaisilla standardimuutoksilla on yritetty parantaa esimerkiksi kommunikointia heidän ja tilintarkastajien välillä ja näin pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua. Ongelmaa on tutkittu vasta muutaman kymmenen vuoden ajan ja ratkaisuna on astunut voimaan monta uutta tilintarkastusstandardia ja -lakia. (Chong & Pflugrath 2008; Coram, Mock, Turner & Gray 2011; Gray, Turner, Coram & Mock 2011; Gold, Gronewold, & Pott 2012.)

Suomessa astui voimaan uusi tilintarkastuslaki 19.8.2016. Uuden tilintarkastuslain ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien (ISA-standardit) myötä tilintarkastuskertomuksen sisältö uudistui merkittävästi sekä sisällöllisesti että rakenteellisesti. Muutosten tavoitteena oli entistä informatiivisempi tilintarkastuskertomus, johon tilinpäätösinformaation käyttäjät voivat tukeutua päätöksenteossa. ST ry laati uudet tilintarkastuskertomusmallit, joissa on otettu huomioon ISA-standardien ja lainsäädännön uudet vaatimukset. Uudistuneita kertomuksia annettiin ensimmäisen kerran keväällä 2017. Tilintarkastuskertomukseen kohdistuneet muutokset olivat lausuntokappaleen esittäminen ensimmäisenä, tilintarkastajan velvollisuuksien kuvaaminen laajemmin, tilintarkastuskertomuksen jakaminen kahteen osaan (tilintarkastusta koskeva osa ja muita raportointi velvoitteita koskeva osa). (Suomen tilintarkastajat 2016.)

1.1. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

Tutkielman tarkoituksena on tutkia, ovatko ISA 700 -tilintarkastusstandardi ja 19.8.2016 voimaan astunut uusi tilintarkastuslaki (1141/2015) muokanneet tilintarkastuksen odotuskuilua pienempään suuntaan. Aihe on ajankohtainen, koska uuden tilintarkastuslain myötä tilintarkastuskertomukseen on tullut merkittäviä

muutoksia, kuten yllä on kerrottu. Muutoksella on pyritty selkeyttämään tilintarkastuskertomusta. Chong & Pfluhgrathin (2008) tutkimuksen mukaan tilintarkastuskertomus, jonka alkuun oli sijoitettu tilintarkastajan lausunto tilinpäätöksestä, oli hyödyllinen ja lisätutkimuksen arvoinen. Uusi tilintarkastuslaki toi mukanaan myös monia muita uudistuksia, jotka eivät kuitenkaan ole olennaisia tutkimukseni kannalta.

Olen hyödyntänyt tutkielmassani artikkeleita, joissa on tutkittu vuosien varrella tilintarkastusstandardien muutoksien, kuten esimerkiksi Statements on Auditing Standards (SAS) 58 ja (SAS) 702 vaikutuksia tilintarkastuksen odotuskuiluun. Esikuva-artikkelini on Goldin, Gronewoldin ja Pottin (2014) artikkeli, *The ISA 700 Auditors' Report and the Audit Expectation Gap – Do Explanations Matter?* Tutkimus on toteutettu Saksassa tilintarkastajien, talousanalyytikoiden ja opiskelijoiden avulla. Artikkelini käsittelee ISA 700 -tilintarkastusstandardin vaikutusta tilintarkastuksen odotuskuiluun. Standardin tarkoituksena on ollut parantaa tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärrystä tilintarkastuksesta. Lisäksi tarkoituksena on ollut asettaa käyttäjien odotukset oikealle tasolle johdon ja tilintarkastajien vastuista sekä myös tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta. (Gold ym. 2014.)

Tutkielmani toteutettiin suomalaisten tilintarkastajien, Suomessa toimivien yritysten talousjohtajien ja Vaasan yliopiston opiskelijoiden avulla. Se toteutettiin esikuva-artikkelin mukaisesti, mutta pienemmällä otannalla. Tutkimuksen empiria osuuden internetkysely on esikuva-artikkelin mukainen. Kysely muokattiin Suomen tilintarkastuslain (1141/2015) mukaiseksi, kuten esimerkiksi siinä oleva fiktiivisen yrityksen tilintarkastuskertomus. Tutkielmani rajautuu tutkimaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja tilintarkastuslakia, jotka liittyvät tilintarkastuskertomuksen laatimiseen. Muihin tilintarkastuslakeihin ja -standardeihin ei kiinnitetä huomiota.

1.2. Tutkielman rakenne

Tutkielmani rakentuu teoria- ja empiriaosasta. Teoreettinen osuus on tehty aikaisempien tutkimusten ja kirjallisuuden avulla. Se muodostaa tutkielmani neljä ensimmäistä kappaletta ja neljäs luku päättyy hypoteesien muodostamiseen. Vii-

dennestä kappaleesta alkaa tutkielmani empiirinen osuus, jossa tutkitaan teoriaosan lopussa muodostettuja hypoteeseja. Tutkielman empiriaosuuden toteutus on suunniteltu esikuva-artikkelin pohjalta, jonka mukaan myös hypoteesit on muodostettu.

Johdantokappaleessa kerrotaan aluksi yleisesti tilintarkastuksen odotuskuilusta, kerrotaan tutkielman tavoitteista, rajauksista sekä rakenteesta. Toisessa kappaleessa perehdytään tilintarkastuksen odotuskuiluun tarkemmin. Kappale jakaantuu kolmeen osaan: käsitteen määrittely eri tutkijoiden avulla, Porterin erilaiset odotuskuilut ja millaiset tekijät aiheuttavat tilintarkastuksen odotuskuilun. Kolmannessa osassa kerrotaan ydinasiat tilintarkastuskertomuksesta lakien ja standardien pohjalta. Siinä on myös kerrottu ISA 700 -standardista sekä uudesta tilintarkastuslaista. Neljänteen osaan on koottu tutkimuksia, jotka käsittelevät tilintarkastuskertomukseen liittyviä standardi- ja lakimuutoksia sekä niiden vaikutuksia tilintarkastuksen odotuskuiluun. Neljäs luku päättyy hypoteesien muodostamiseen.

Empiirinen osuus alkaa viidennessä kappaleessa, jossa esitellään tutkimuksen toteutustapa ja tulokset. Kokonaisuudessa empiriaosuus koostuu tutkielmani kappaleista 5-7. Aluksi on kerrottu yleisesti tutkielman toteutuksesta. Tutkielmani on toteutettu esikuva-artikkelin ” *The ISA 700 Auditor’s Report and the Audit Expectation Gap – Do Explanations Matter?* ” avulla. Seuraavana on esitelty tutkimuksen kyselylomake ja miten se on toteutettu. Lopuksi on esitelty tutkimusmetodi. Tutkimustulokset on analysoitu seuraavassa kappaleessa, jossa on myös ratkaistu tutkielmani hypoteesit. Viimeisessä kappaleessa on kerrottu johtopäätökset.

2. TILINTARKASTUKSEN ODOTUSKUILU

Odotuskuilu syntyy, kun tilintarkastajilla ja tilinpäätösinformaation käyttäjillä on erilaiset näkemykset tai odotukset tilintarkastuksen prosessista (Dennis 2010a). Odotuskuilusta tuli käsite 1970-luvulla Liggion toimesta. Hän määritteli sen riippumattoman tilintarkastajan ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotusten väliseksi eroksi tilintarkastuksen suorituksesta. (Liggio 1974.) Useat tutkijat ovat sen jälkeen laajentaneet käsitettä ja tuoneet siihen uusia näkökulmia. Nykyään kuilulle on olemassa monta määritelmää, joten sille löytyy myös useita erilaisia aiheuttajia. (Liggio 1974; The Cohen Commission 1978; Monroe & Woodliff 1993; Porter 1993; Dennis 2010a.)

The Cohen Commission (1978) laajensi Liggion luomaa käsitettä ottamalla huomioon kuilun muodostumisen sen välille, mitä odotuksia ja tarpeita tilinpäätösinformaation käyttäjillä on, ja mitä tilintarkastajat voivat ja näiden voi kohetuudella odottaa saavuttavan tilintarkastusprosessissa. Monroe ja Woodliff (1993) määrittelivät käsitteen odotusten eroksi tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä koskien odotuksia tilintarkastajan velvollisuuksista ja vastuista, ja mitä niistä tilintarkastuskertomuksen kuuluisi välittää. Porter teki empiirisen tutkimuksen odotuskuilusta vuonna 1993 ja määritteli käsitteen sen välillä, mitä odotuksia yhteiskunnalla on tilintarkastajasta, ja mikä tämän suoritus on yhteiskunnan ymmärryksen mukaan (Porter 1993). Humphrey, Moizer ja Turley (1993) määrittelivät tilintarkastuksen odotuskuilun johtuvan siitä, että investoiva yhteiskunta odottaa liikaa tilintarkastukselta ja samalla sen tietämys tilintarkastuksen tarkasta luonteesta, tarkoituksesta ja tehtävästä on heikkoa.

Sikka ym. (1998) kutsuivat odotuskuilua eroksi tilinpäätösinformaation käyttäjien odotusten ja tilintarkastajien omien tavoitteiden välillä koskien tilintarkastusta. McEnroe ja Marteens (2001) määrittelivät odotuskuiluksi sen, mitä tilinpäätösinformaation käyttäjät pitävät tilintarkastajan velvollisuuksina ja mitä tilintarkastajat kokevat omiin velvollisuuksiinsa kuuluvan. Butler, Ward & Zimelman (2010) tutkivat tilintarkastajien ja sijoittajien näkemyksiä siitä, miten tilintarkastuksen ydinkäsitteet määrittelevät tilintarkastajan vastuut tilinpäätöksestä. Sen perusteella he muodostivat odotuskuilun kyseiselle välille. (Butler ym. 2010.)

Dennis (2010a) toi odotuskuilun käsitteen määrittelylle uuden näkökulman. Hänen mielestään sana ”odotus” ei kuvannut tarpeeksi ongelman todellista luonnetta, vaan se antoi ymmärtää, että odotukset ovat uskomuksia tulevaisuuden tapahtumista. Hänen mukaansa sana ”odotus” tulisi korvata sanoilla ”uskomus” tai ”halu”. Dennisin (2010a) mukaan kysymys ”mitä odotat tilintarkastukselta” pitäisi korvata kysymyksillä ”mitä uskot ja mitä haluat tilintarkastuksen sisältävän”. Nämä kysymykset selkeyttivät tilintarkastuksen odotuskuilun luonnetta ja helpottavat sen tutkimista. (Dennis 2010a.)

Yleisin havaittu kuilu tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä liittyy yrityksen tekemien petoksien havaitsemiseen ja sen toiminnan jatkuvuuden epävarmuuden esille tuomiseen tilintarkastuskertomuksessa. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet myös, että tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärtämisen taso ja mielenkiinnon kohteet tilintarkastuksesta eroavat keskenään. Esimerkiksi ulkoisten tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset tarkastetusta tilinpäätöksestä voivat olla suuremmat kuin sisäisten käyttäjien, koska he hankkivat tilintarkastustietonsa mieluummin mediasta kuin lukemalla tilintarkastusstandardeja. (Ruhnke & Schmidt 2014.)

Suomessa keskustelu tilintarkastuksen odotuskuilusta alkoi 1990-luvun alussa, jolloin laman syventyessä yhä useampi tilintarkastajalta puhtaat paperit saanut yritys syöksyi kriisiin ja lopulta konkurssiin. Tämän takia monet tilintarkastajat menettivät maineensa ja odotuskuilu koettiin erittäin uhkaavana. Tilintarkastajat näkivät ongelman johtuvan siitä, että tilinpäätösinformaation käyttäjät odottivat tilintarkastajilta liikaa tuntematta tarpeeksi kirjanpidon periaatteita. Silloisen KHT-yhdistyksen puheenjohtajan Eero Suomelan mukaan kyseessä oli ”odotuskuilu”. (Valtanen 1993.)

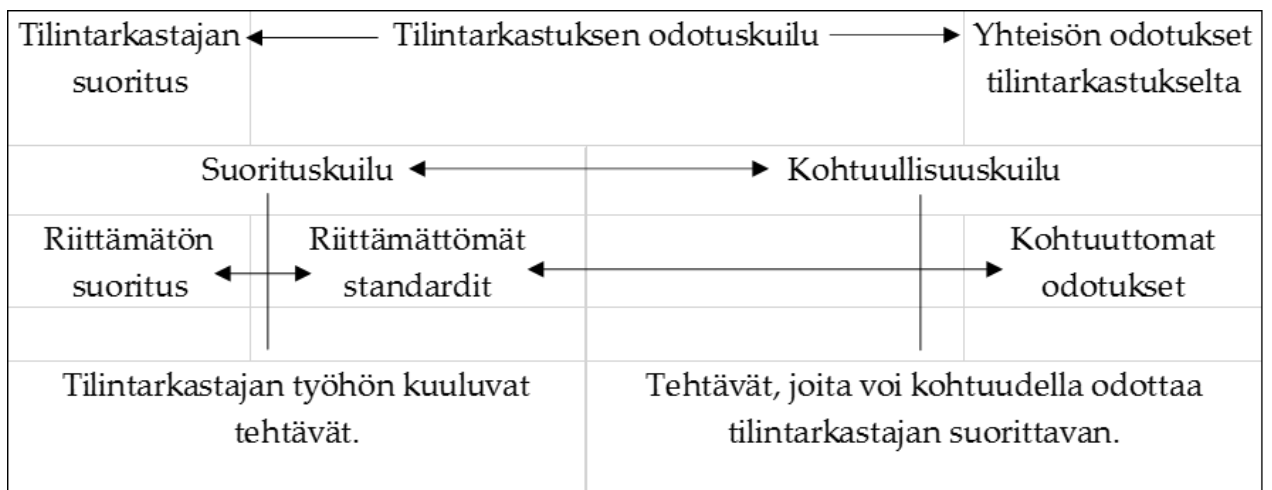
2.1. Porterin odotuskuilut

Porter (1993) loi neljä odotuskuilua tekemänsä tutkimuksen perusteella. Hän tutki kuilua 30 väittämän avulla, jotka kuvasivat tilintarkastajien sekä lakisääteisiä että ehdotettuja tehtäviä. Väittämät olivat Porterin laatimia ja ne osoitettiin kahdelle vastaajaryhmälle: laskentatoimen ammattilaisille ja vähemmän tilintarkastuksesta tietävälle ryhmälle, joka koostui muun muassa talousjournalisteista

ja lakimiehistä. Väittämistä 10 koski lakisääteisiä työtehtäviä ja loput 20 väittämää koskivat ehdotettuja työtehtäviä tilintarkastajille. Porter (1993) määritteli tilintarkastuksen odotuskuilun rakenteen kahden eri kuilun avulla. Odotuskuilulla on kaksi merkittävää osaa:

1. Kuilu yhteiskunnan kohtuuttomien odotusten ja suoritettun tilintarkastuksen välillä.
2. Kuilu tilinpäätösinformaation käyttäjien kohtuuttomien odotusten ja koetun tilintarkastuksen välillä. Kyseisen kuilun voi jakaa vielä kahteen osaan:
 - a. Kuilu, mitä tehtäviä tilintarkastajalta voi kohtuudella odottaa ja mitä tehtäviä lait ja säädökset velvoittavat tilintarkastajilta välillä; ja
 - b. Kuilu, mitä tilintarkastuksen standardit velvoittavat tilintarkastajalta ja koettu tilintarkastus välillä. (Porter 1993.)

Näiden perusteella Porter jakoi tilintarkastuksen odotuskuilun kahteen osaan: suorituskuiluun ja kohtuullisuuskuiluun. Suorituskuilun hän jakoi vielä kahteen osaan: puutteellinen säännöskuilu ja puutteellinen suorituskuilu. (Porter 1993.) Kuvio 1 havainnollistaa Porterin odotuskuilun rakennetta.

Kuvio 1: Porterin (1993) odotuskuilumalli.

2.1.1 Kohtuullisuuskuilu

Kohtuullisuuskuilu (*reasonableness gap*) on kuilu yhteisön kohtuuttomien odotusten ja suoritettujen tilintarkastuksen välillä. Porterin (1993) mukaan se kattaa 34 % koko odotuskuilusta. Kohtuuttomat odotukset tarkoittavat sitä, että tilintarkastajalta odotetut suoritukset ovat kustannuksiltaan kannattamattomia tilintarkastajalle. Kohtuuttomia tehtäviä ovat Porterin (1993) mukaan muun muassa:

- taata, että yrityksen tilinpäätös on kokonaan virheetön ja, että tarkastettu yhtiö on maksukykyinen;
- paljastaa tilintarkastuskertomuksessa, jos joku johtoryhmään kuulumaton on varastanut yrityksen varoja;
- havaita ja raportoida tilintarkastuskertomuksessa sellaiset työntekijöiden tekemät laittomuudet, jotka eivät vaikuta yrityksen tileihin; ja
- havaita ja raportoida tilintarkastuskertomuksessa johdon suorituskykyä.

Jos tilintarkastajat joutuisivat suorittamaan nämä tehtävät, pitäisi heidän käytännössä tutkia kaikki liiketoimet ja -tapahtumat, joita yrityksellä on ollut tilikauden aikana. Tämä aiheuttaisi niin suuret kustannukset, ettei tilintarkastustyöstä saavutettaisi kustannushyötyä. (Porter 1993).

2.1.2. Suorituskuilu

Suorituskuilu (*performance gap*) on kuilu yhteisön kohtuuttomien odotusten ja koetun tilintarkastuksen välillä (Porter 1993). Kuilu perustuu siihen, mitä yhteisö odottaa tilintarkastajien kohtuudella suorittavan, eikä sitä mitä tilintarkastuslaissa ja -standardeissa määrätään (Coram ym. 2011). Ydintekijä odotuskuilun pienentämiseksi on tunnistaa tehtävät, jotka tilintarkastajan voi kohtuudella odottaa suorittavan. Kyseisten tehtävien pitäisi siis olla tilinpäätösinformaation käyttäjien tiedossa, jotta kohtuuttomat odotukset voitaisiin karsia pois ja suorituskuilu pienenedä. Tilintarkastajan voi kohtuudella odottaa suorittavan sellaisia tehtäviä, joista heille koituu kustannushyötyä. (Porter 1993.)

2.1.3 Puutteellinen suorituskuilu

Puutteellinen suorituskuilu (*deficient performance gap*) tarkoittaa sitä, että tilintarkastus on suoritettu tilintarkastuslain ja -säännösten perusteella puutteellisesti. Porterin (1993) mukaan se kattaa 16 % odotuskuilusta. Hänen tutkimuksessaan

vastaajaryhmän mukaan tilintarkastajan puutteellisia suorituksia olivat seuraavat 7 tehtävää:

1. tuoda ilmi tilintarkastuskertomuksessa epäilykset yrityksen toiminnan jatkuvuudesta;
2. havaita yritysjohton tekemät varkaudet yrityksen varoista;
3. tuoda ilmi tilintarkastuskertomuksessa, jos yhtiön johto on kavaltanut rahaa;
4. tuoda ilmi tilintarkastuskertomuksessa, jos tilinpäätöstä on väärennetty;
5. havaita johdon tekemät laittomuudet, jotka vaikuttavat suoraan yrityksen tileihin;
6. tuoda ilmi tilintarkastuskertomuksessa johdon tekemät laittomuudet, jotka vaikuttavat suoraan yrityksen tileihin; ja
7. havaita varkaudet yrityksen varoista, mitä muut työntekijät, kuin johto ovat tehneet. (Porter 1993.)

Tilintarkastajat itse kokivat, että viisi viimeistä tehtävää eivät kuulu heidän velvollisuuksiinsa, joten näin ollen odotuskuilu on syntynyt. Tämä johtuu siitä, että tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastajilta jotain sellaista, mitä he itse eivät pidä velvollisuuksinaan. Tilintarkastajat kuitenkin näkivät, että kaksi ensimmäistä tehtävää, joihin yhteisö kohdisti tyytymättömyyttä, kuuluvat tilintarkastajan työtehtäviin. Neljä suurinta puutteellisen suorituskuilun aiheuttajaa liittyivät tilintarkastuskertomukseen ja sen sisältämään tietoon. Aiheuttajia olivat edellä mainituista tehtävistä numerot: 1, 3, 4 ja 6. Yhteisö koki siis saavansa liian vähän tietoa tilintarkastetun yrityksen haitallisista olosuhteista ja tapahtumista. Toisin sanoen, yhteisö uskoi, että tilintarkastajilla on tietoa, jota he eivät onnistu tuomaan esille. (Porter 1993.)

2.1.4. Puutteellinen säännöskuilu

Puutteellinen säännöskuilu (*deficient standards gap*) tarkoittaa sitä, että sekä tilintarkastuslakeja, -standardeja ja -säännöksiä että tilintarkastajan suoritusta pidetään puutteellisina. Porterin (1993) mukaan puutteellinen säännöskuilu kattaa 50 % tilintarkastuksen odotuskuilusta ja on suurin Porterin tutkimuksen kuiluista. Yhteisöllä voi olla odotuksia, jotka eivät ole olemassa olevien tilintarkastusstandardien mukaisia. Vertailemalla odotuksia olemassa oleviin tilintarkastusstandardeihin voitaisiin tunnistaa standardien mahdolliset muutostarpeet ja näin pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua. (Hassink, Meuwissen & Bollen 2010.)

2.3. Odotuskuilun aiheuttajat

Tilintarkastuksen odotuskuilun aiheuttajia on monia ja niistä on tehty useita tutkimuksia. Ruhnke ja Schmidt (2014) lähestyivät ongelmaa jakamalla odotuskuilun aiheuttajat kolmeen osa-alueeseen. Jako on hyödyllinen, koska aiheuttajan tietäminen auttaa pienentämään odotuskuilua (Ruhnke & Schmidt 2014).

Ensimmäinen osa-alue on tilinpäätösinformaation käyttäjien kykenemättömyys (*failure of public*). Siinä kuilu syntyy tilinpäätösinformaation käyttäjien odotusten ja tilintarkastajien voimassa olevien tilintarkastusstandardien mukaisten velvollisuuksien välille. Tilinpäätösinformaation käyttäjien kykenemättömyys johtuu siitä, ettei heillä ole riittävästi tietoa tilintarkastusstandardien suosituksista ja näin odotukset tilintarkastuksesta perustuvat heidän toiveisiinsa ja tarpeisiinsa. Tilintarkastuksen rooli ja ympäristö muuttuvat jatkuvasti. Toisin sanoen tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset tilintarkastuksesta muuttuvat jatkuvasti. Tästä johtuen tilintarkastuksen odotuskuilua voi olla mahdotonta pienentää. (Ruhnke & Schmidt 2014.) Ruhnke ja Schmidt (2014) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilinpäätösinformaation käyttäjillä on sellaisia odotuksia tilintarkastajan työstä, joita tilintarkastusstandardit eivät velvoita suorittamaan.

Toinen osa-alue on tilintarkastajan epäonnistuminen (*failure of auditor*). Tilintarkastaja epäonnistuu työssään, kun hänen näkemyksensä omista velvollisuuksistaan eroaa sen hetkisten tilintarkastusstandardien määrittämistä velvollisuuksista. (Ruhnke & Schmidt 2014.) Tilintarkastajat voivat itse tulkita tilintarkastuksen odotukset väärin ja siten suoritettun tilintarkastuksen laatu on huonompi (Lee 1970). On paljon empiirisiä todisteita siitä, että tilintarkastajat eivät usko jonkun tehtävän kuuluvan heidän velvollisuuksiinsa, vaikka se oikeasti kuuluukin (Dennis 2010a).

Kolmas osa-alue on tilintarkastusstandardien laatijan epäonnistuminen (*failure of the standard-setter*). Tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastusstandardit eivät ole tilintarkastajien kannalta johdonmukaisia, selkeitä eivätkä yksiselitteisiä. (Ruhnke & Schmidt 2014.)

Useissa tutkimuksissa on tunnistettu monia syitä tilintarkastuksen odotuskuilun syntymiseen. Dennis (2010b) ja Lee ym. (2009) ovat tutkineet odotuskuilun aiheuttajia, joita ovat muun muassa tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation

käyttäjien odotusten synty; tilintarkastuksen ja sen tavoitteiden vaikea määrittely; tilintarkastuksen monimutkainen luonne; ja tilintarkastajan ristiriitainen rooli.

2.3.1. Tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotusten synty

On tärkeää huomioida, että tilinpäätösinformaation käyttäjien tilintarkastukseen liittyvät odotukset ja tarpeet ovat erilaisia (Litjens, van Buuren & Vergoossen 2015). Heidän odotuksensa syntyvät sen perusteella, miten he uskovat ja haluavat tilintarkastuksen suoritettavan. Myös tilintarkastajien uskomukset ja halut voivat poiketa siitä, mitä tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu. (Dennis 2010a.)

Tilinpäätösinformaation käyttäjät perustavat uskomuksensa menneisyyteen ja muiden tilintarkastajien suorituksiin. Uskomusten syntyyn vaikuttavat muiden tilintarkastajien suorittamat tilintarkastukset sekä yrityksen aikaisempien tilintarkastajien suorittamat tilintarkastukset. Esimerkiksi, jos tilintarkastaja on raportoinut tilintarkastuskertomuksessa yrityksen tekemästä petoksesta, voi tilinpäätösinformaation käyttäjä tämän perusteella luulla, että kaikki seuraavatkin yrityksen tilintarkastajat raportoisivat tulevilla tilikausilla samalla tavalla. (Dennis 2010a.) Jos odotukset perustuvat uskomuksiin, voi odotuskuilun jakaa seuraaviin osa-alueisiin:

1. Mitä tilintarkastajat yleisesti tekevät;
2. Mitä velvollisuuksia tilintarkastajilla on; ja
3. Mitä halutaan tapahtuvan ja mitä oikeasti uskotaan tapahtuvan. (Dennis 2010a.)

Tilintarkastuksen odotuskuilun synty voidaan tulkita myös tilinpäätösinformaation käyttäjien halujen kautta. He voivat esimerkiksi haluta, että tilintarkastajien työnkuvaan kuuluu myös petoksien havaitseminen. Nämä halut voivat muuttua odotuksiksi ja siten odotuskuilu on syntynyt. (Dennis 2010a.) Jos odotukset perustuvat haluihin, voi odotuskuilun jakaa seuraaviin osa-alueisiin:

1. Halu, että tilintarkastajalla on tietynlaiset velvollisuudet tilintarkastuksessa;
2. Syyt halulle, että tilintarkastajilla on tietyt velvollisuudet tilintarkastuksessa;
3. Erilaiset määritelmät käsitteille "tilintarkastus" ja "tilintarkastaja"; sekä

4. Syyt halulle määrittää käsitteet "tilintarkastus" ja "tilintarkastaja" tietyllä tavalla. (Dennis 2010a.)

2.3.2. Tilintarkastuksen tavoitteet ja niiden määrittely

Sikka ym. (1998) ja Powerin (1997) mukaan tilintarkastuksen tavoitteista ei ole yksiselitteistä määritelmää, mikä korostaa tilintarkastuksen odotuskuilua. Dennisin (2010a) mukaan yksi tilintarkastuksen odotuskuilun syntymiseen vaikuttava tekijä on se, että tilinpäätösinformaation käyttäjien on todella vaikeaa määrittellä tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus, joiden määrittely kulkevat käsi kädessä.

Powerin (1997) mukaan ei ole olemassa tarkkaa määritelmää käsitteille "tilintarkastus" ja "tilintarkastaminen", joten on viisaampaa puhua useasta määritelmästä, jotka muistuttavat toisiaan, mutta eivät ole identtisiä. Käsite "tilintarkastus" on vaikea määrittellä, koska se on epäselvä käsite ja voidaan tulkita monella tavalla. Tilinpäätösinformaation käyttäjät saattavat ajatella, että viranomaiset määrittelevät käsitteen "tilintarkastus" samalla tavalla kuin he itse sen tekevät. Tämä voi johtaa siihen, että he olettavat tilintarkastajien suorittavan tehtäviä, joihin näitä ei lakien ja standardien mukaan velvoiteta. Tällöin odotukset tilintarkastajan suorittamasta työstä eroavat siitä, mitä tilintarkastajien oikeasti kuuluu suorittaa ja mitä ei. Vaikka viranomaiset olisivat määritelleet julkisesti tilintarkastuksen tavoitteet, ei se vielä takaa, että odotuskuilu jäisi syntymättä, koska tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset voivat erota määrittelyistä tavoitteista. (Dennis 2010b.)

Tilintarkastuksen tavoitteita ei ole määritelty tarkasti, joten tilinpäätösinformaation käyttäjät määrittelevät sen perusteella millaisia uskomuksia heillä on tilintarkastuksesta. Odotuskuilu syntyy, kun tilinpäätösinformaation käyttäjien odottamat tavoitteet tilintarkastuksesta eroavat siitä, mitä viranomaiset ovat asettaneet tilintarkastajille. Tämä johtaa siihen, että tilintarkastajaa velvoittavat erilaiset tehtävät kuin käyttäjät olivat ajatelleet omien uskomuksiensa perusteella. (Dennis 2010a.)

2.3.3. Tilintarkastuksen monimutkainen luonne

Tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät ymmärrä kunnolla tilintarkastuksen monimutkaista luonnetta ja se edistää tilintarkastuksen odotuskuilun syntyä (Baron, Pratt & Stice 1977; Campbell & Michenzi 1987; & Ellis & Selley 1988). Leen ja Alin (2009) mukaan tilintarkastuksen monimutkaisuus voi olla syy, miksi tilintarkastukseen liittyvät odotukset ja tilintarkastajan rooli ovat muuttuvia eivätkä pysyviä. Tilintarkastuksen monimutkaisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi sosioekonominen ympäristö tiettyinä ajankohtana, kriittiset historialliset tapahtumat (esimerkiksi suurien yritysten romahdukset), oikeuslaitoksen tuomiot ja teknologian kehitys (esimerkiksi tietotekniikan kehitys). Odotukset ja tilintarkastuksen luonne seuraavat maailmassa tapahtuvia muutoksia. (Lee & Ali 2009.) Leung ja Chaun (2001) mukaan tilintarkastus on käynyt viime vuosien aikana läpi suuren kehityksen.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tilinpäätösinformaation luotettavuus ja uskottavuus on parantunut, mikä on vahvistanut tilintarkastuksen merkitystä tilinpäätösinformaation käyttäjille (Lee ym. 2009). Boynton, Johnson & Kell (2005) tulivat tutkimuksessaan siihen tulokseen, että nykypäivän tilintarkastus ei rajoitu pelkästään parantamaan tilinpäätöksen uskottavuutta, vaan tilintarkastajien tehtäviin kuuluu myös lisäpalveluiden tarjoaminen. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi raportointi väärinkäytöksistä, liiketoimintariskien tunnistaminen ja johdon konsultointi sisäisen valvonnan suhteen. Kun ottaa huomioon nämä tilintarkastuksessa tapahtuneet merkittävät muutokset, ei ole ihme, että tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät kykene tunnistamaan, mitä ydintilintarkastukseen kuuluu. (Lee ym. 2009.)

Lisäksi Humphreyn (1997) mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärryksen puute voi johtua sellaisten termien ja käsitteiden kuten, *oikea ja riittävä kuva, kohtuullinen, olennaisuus, riittävyys, luotettavuus ja asianmukaisuus sekä muuttuva luonne* käyttämisestä. Suurinta osaa näistä käsitteistä ei ole selitetty tilintarkastusstandardeissa. Tilintarkastuksen ja sen tavoitteiden monimutkainen luonne aiheuttaa sekavuutta niiden keskuudessa, joiden tiedot tilintarkastuksesta ovat rajalliset. (Lee ym. 2009.)

2.3.4. Tilintarkastajan ristiriitainen rooli

Gloeckin ja Jagerin (1993) mukaan tilintarkastajien tarjoamat varsinaiseen tilintarkastukseen kuulumattomat lisäpalvelut sekoittavat tilinpäätösinformaation käyttäjien kykyä ymmärtää tilintarkastajan roolia, millä on suuri vaikutus odotuskuilun muodostumiseen. Leung ja Chau (2001) osoittivat, että tilintarkastajat ovat viime aikoina tarjonneet monipuolisia palveluita ja tuotteita, kuten riskiarviointia ja suorituskyvyn mittaamista. Konsultointipalvelujen osuus on lisääntynyt, kun tilintarkastusala on kaupallistunut (Kosonen 2005: 237). Nykyään tilintarkastusyhteisöjen tulot koostuvat paljon muustakin kuin itse tilintarkastamisesta (Lee ym. 2009). Esimerkiksi tilintarkastusyhteisö PricewaterhouseCoopers Oy:n (PwC) tilikauden 2014 tuloista noin puolet koostui konsultointi palveluista (PwC toimintakertomus ja tilinpäätös 2014: 11).

Tilintarkastajilla voi siis olla monta erilaista roolia. He voivat olla samaan aikaan yritysjohton konsultteja ja sidosryhmien edunvalvojia, minkä vuoksi tilintarkastajat voivat ajautua ristiriitaiseen asemaan. Tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastajan tunnistavan ja raportoivan kaikista tilinpäätöksessä esiintyvistä ongelmista, kun yrityksen johto puolestaan voi odottaa, että tilintarkastaja jättäisi huomioimatta tilinpäätöksen väärentämisen. Näin ollen tilintarkastajalla on monta roolia, joilta kaikilta odotetaan paljon. Tilintarkastaja ei kuitenkaan pysty tyydyttämään kaikkien odotuksia tilintarkastuksesta ja tilinpäätöksestä. (Koo & Sim 1999.)

3. TILINTARKASTUSKERTOMUS

Tilintarkastuskertomus on tilintarkastajan työn tärkein dokumentti. Se on näkyvä tulos tilintarkastuksesta ja sen avulla arvioidaan yrityksen taloudellista tilannetta sekä tilintarkastajaa. Tilintarkastuskertomuksella tilintarkastaja vahvistaa tilinpäätöksen oikeellisuuden ja riittävyyden. (Kosonen 2005: 238.) Tilintarkastuskertomuksen merkitys määräytyy sen mukaan, miten hyvin tilinpäätösinformaation käyttäjät kykenevät sitä tulkitsemaan. Kertomuksen epäselvyys lisää tilinpäätösinformaation käyttäjien virheellisiä tulkintoja sen sisältämästä tiedosta ja kasvattaa tilintarkastuksen odotuskuilua. (Fakhfakh 2016.)

Tilintarkastuskertomus on tilintarkastajan ensisijainen keino kommunikoida tilinpäätöksestä sen käyttäjien kanssa (Chong & Pflugrath 2008). Se tuottaa tärkeää tietoa tilinpäätösinformaation käyttäjille (Kosonen 2005: 238). Tilintarkastuskertomus on ratkaiseva osa tilintarkastusta ja sen avulla tilinpäätösinformaation käyttäjillä on mahdollisuus arvioida tilintarkastuksen laatua (Coram ym. 2011). Suomessa astui voimaan 19.8.2016 uusi tilintarkastuslaki (1141/2015), jota piti alkaa noudattaa 31.12.2016 ja sen jälkeen päättyvien tilikausien tilinpäätöksiin ja tilintarkastuksiin. (L 1141/2015 12.8.2016/622).

Laki velvoittaa yhteisöjä ja säätiöitä valitsemaan tilintarkastajan ja toimittamaan tilintarkastuksen sen mukaan, miten tilintarkastuslaissa ja muualla säädetään. Laki ei kuitenkaan velvoita pieniä yhteisöjä, ellei muualla laissa toisin säädetä. (L 1141/2015 2:2 §.) Tilintarkastajan velvollisuutena on antaa jokaiselta tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus tilikauden tilinpäätöksestä. Kertomuksessa on yksilöitävä kohteena oleva tilinpäätös ja siihen on myös sisällytettävä, mitä tilinpäätössäännöstöä ja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja on noudatettu. Tilintarkastuskertomukseen on myös sisällytettävä tilintarkastajan toimipaikka. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava lausunto siitä:

1. *Antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tuloksesta ja taloudellisesta asemasta;*
2. *Täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset;*
3. *Onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimisen sovellettavien säännösten mukaisesti; ja*

4. *Ovatko tilikauden toimintakertomus ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia.* (L 1141/2015 3:5 §).

Yllä mainituista kohdista kaksi ensimmäistä (1. ja 2.) koskevat tilinpäätöstä ja ne annetaan tilintarkastuskertomuksen alussa kohdassa, jossa tilintarkastaja antaa lausunnon tilintarkastetusta tilinpäätöksestä. Kaksi viimeistä kohtaa (3. ja 4.) koskevat toimintakertomusta ja niitä käsitellään muuna informaationa ISA 720 -tilintarkastusstandardin mukaisesti. Lisäksi tilintarkastajan on todettava mahdollisista havaituista virheistä tilintarkastuksessa saamiensa tietojen perusteella. (ST-Akatemia 2017: 35.)

Tilintarkastuskertomuksessa annettava lausunto on joko vakiomuotoinen, varauksen sisältävä tai kielteinen. Ääritapauksessa tilintarkastaja ei pysty antamaan lausuntoa ollenkaan, mistä on oltava maininta tilintarkastuskertomuksessa. Mukautettu tilintarkastuskertomus poikkeaa vakiomuotoisesta lausunnosta siten, että se sisältää vakiomuodosta poikkeavan lausunnon, huomautuksen tai lisätiedon. ISA 705 -standardi käsittelee tarkemmin mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamista. (ST-Akatemia 2017: 247.)

Tilintarkastajan velvollisuutena on ilmoittaa tilintarkastuskertomuksessa, jos vastuuvollinen (yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, toimitusjohtaja ja niin edelleen) tarkastuskohteessa on:

1. *syyllystynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai*
2. *rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestyksestä, -sopimusta tai – sääntöjä.* (L 1141/2015 3:5 §).

Kertomukseen on lisäksi sisällytettävä yhtiökokouksen tai muun yhteisön tai säätiön toimielimen edellyttämät muut tilintarkastukseen perustuvat lausunnot. Siihen pitää myös sisällyttää tarpeelliset lisätiedot asioista, joihin tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota sekä tiedot seikoista, jotka antavat syyn epäillä tilintarkastettavan yrityksen toiminnan jatkuvuutta. (L 1141/2015 3:5 §). Tilintarkastuslaki säätelee tilintarkastajan työtä. Tilintarkastajaa velvoittavia muita säännöksiä ovat esimerkiksi ammattieettiset periaatteet (L 1141/2015 1 §), hyvän tilintarkastustavan velvoittavuus (L 1141/2015 3 §), tilintarkastajan riippumattomuus (L 1141/2015 6 §), sekä tilintarkastajan salassapitovelvollisuus (L 1141/2015 8 §).

3.1. Tilintarkastuskertomuksen ISA -standardit

Suomessa on noudatettava tilinpäätöksessä ja tilintarkastuksessa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (L 1141/2015 3:3 §). Uusinta muotoa ISA 700 -standardista alettiin noudattaa niissä yhteisön tilinpäätöksissä, joissa tilikausi päättyi 15.12.2016 jälkeen (ISA 700:5). Standardi luotiin ratkaisuksi tilintarkastuksen odotuskuilun pienentämiseksi tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä. Uuden standardin tarkoituksena on parantaa tilinpäätösinformaation käyttäjien kykyä ymmärtää tilintarkastusta sekä asettaa tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset oikealle tasolle tilintarkastajien ja yritysjohtajien velvollisuuksista sekä tilinpäätöksen tavoitteista. (Gold ym. 2012.)

Standardin mukaan tilintarkastuskertomukseen on lisättävä lausunto tilintarkastajan ja yritysjohtajan vastuista sekä tilintarkastuksen luonteesta, laajuudesta ja menettelystä (Gold ym. 2012). ISA 700 -standardit, jotka liittyvät tilintarkastuskertomuksen antamiseen ovat:

1. ISA 700 *"Tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatiminen ja kertomuksen antaminen"*;
2. ISA 701 *"Tilintarkastajan velvollisuus raportoida tilintarkastuksen avainasioista tilintarkastuskertomuksessa"*;
3. ISA 705 *"Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen sisältyvän lausunnon mukauttaminen"*; ja
4. ISA 706 *"Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvät tiettyjä seikkoja painottavat kappaleet ja muita seikkoja koskevat kappaleet"* (ISA 700:2).

3.1.2. ISA 700 –standardi *"Tilinpäätöstä koskevan lausunnon ja kertomuksen laatiminen"*

Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 700 käsittelee tilintarkastajan velvollisuutta laatia tilinpäätöstä koskeva lausunto sekä tilintarkastuskertomuksen muotoa ja sisältöä (ISA 700:1). ISA 700 -tilintarkastusstandardin tarkoituksena on yhdenmukaistaa tilintarkastuskertomukset. Kaikki kyseisen standardin mukaan suoritettut tilintarkastukset edistävät tilinpäätösten luotettavuutta maailmanlaajuisesti. ISA 700 -tilintarkastusstandardi helpottaa myös tilinpäätösinformaation

käyttäjiä ymmärtämään ja tunnistamaan tavanomaisesta poikkeavat olosuhteet, mikäli niitä esiintyy. (ISA 700:4.)

Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 700 velvoittaa tilintarkastajaa laatimaan lausunnon selkeästi siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Lausunnon antaminen onnistuu, kun tilintarkastajalla on kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätös ole olennaisesti virheellinen tehtyjen väärinkäytösten tai virheiden takia. Tätä varten tilintarkastajan on hankittava tarpeellinen määrä tilintarkastusevidenssiä. (ISA 700:6.)

Lausunnon muodon, eli antaako tilintarkastaja vakiomuotoisen, varauman sisältävän vai kielteisen lausunnon, on myös noudatettava standardia. Lausunto ei ole enää vakiomuotoinen ISA 705 -tilintarkastusstandardin mukaan, jos tilintarkastaja:

1. *toteaa hankitun tilintarkastusevidenssin perusteella, että tilinpäätöksessä on kokonaisuutena olennainen virheellisyys; tai*
2. *ei pysty hankkimaan tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä todetakseen, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole olennaista virheellisyyttä. (ISA 700:16-19.)*

Ennen varauman sisältävän lausunnon antamista tilintarkastajan on keskusteltava toimivan johdon kanssa siitä, kuinka asia on ratkaistu ja sen jälkeen päätettävä, onko tarpeellista antaa ISA 705 -tilintarkastusstandardin mukainen varauman sisältävä lausunto tilintarkastuskertomuksessa (ISA 700:19.). Alla olevassa kuviossa on havainnollistettu tilintarkastajan antamat eri lausuntomuodot ja mitkä syyt johtavat tietyn lausunnon antamiseen.

Mukauttamiseen johtavan seikan luonne	Tilintarkastajan harkintaan perustuva ratkaisu tilinpäätökseen kohdistuvien vaikutusten tai mahdollisten vaikutusten laajuudesta	
	Olennainen, mutta ei laajalle ulottuva	Olennainen ja laajalle ulottuva
Olennaisesti virheellinen tilinpäätös	Varauman sisältävä lausunto	Kielteinen lausunto
Tilintarkastaja ei pysty hankkimaan tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.	Varauman sisältävä lausunto	Lausunto jätetään antamatta

Kuvio 2: Olennaiset seikat, jotka vaikuttavat lausunnon mukauttamiseen. (ST-Akatemia 2017: 257).

ISA 700 -tilintarkastusstandardi määrittää tilintarkastuskertomuksen muodon ja sisällön. Tilintarkastuskertomuksen tulee olla kirjallinen ja muodoltaan tietyntyyppinen:

- Otsikko
- Vastaanottaja
- Tilintarkastajan lausunto
- Perustelut lausunnolle
- Toiminnan jatkuvuudesta raportointi, mikäli soveltuu ISA 570 -tilintarkastusstandardin mukaisesti
- Keskeiset seikat tilintarkastuksen kannalta (listayhtiöt, ISA 701 -tilintarkastusstandardin mukaan)
- Johdon velvollisuudet tilinpäätöksestä
- Tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastuksesta
- Muut raportointivelvoitteet
- Tilintarkastajan allekirjoitus
- Tilintarkastuskertomuksen antamispäivä
- Tilintarkastajan osoite (ST-Akatemia 2017: 36-37.)

ISA 700 -tilintarkastusstandardi toi erilaisia muutoksia tilintarkastuskertomukseen. Näkyvin muutos on tilintarkastajan antaman lausunnon perustelun siirtäminen tilintarkastuskertomuksen lopusta sen alkuun. Kertomus sisältää laajemat kuvaukset toiminnan jatkuvuudesta ja tilintarkastajan vastuista. Lisäksi kertomus sisältää lausunnon tilintarkastajan riippumattomuudesta ja eettisistä vastuista. (IAASB 2015:4.)

4. TILINTARKATUSSTANDARDIEN JA -LAKIEN MUUTOSTEN VAIKUTUS ODOTUSKUILUUN

Viranomaisten viimeisimmät yritykset pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua ovat kohdistuneet tilinpäätösinformaation käyttäjien kohtuuttomiin odotuksiin tilintarkastuksesta. Toisin sanoen he ovat muokanneet tilintarkastusstandardeja. (Gray ym. 2011.) Useissa tieteellisissä artikkeleissa on tutkittu, miten tilintarkastuskertomuksen muokkaaminen on vaikuttanut tilinpäätösinformaationkäyttäjien näkemyksiin tilintarkastuksesta (Libby 1979; Nair ja Rittenberg 1987). Osa artikkeleista on keskittynyt tutkimaan tilintarkastuskertomuksessa käytettyjen erilaisten sanamuotojen vaikutuksia tilintarkastuksen odotuskuiluun (Bailey ym. 1983; Kelly ja Mohrweis 1989).

Hartley, Innes ja Brown (1991) havaitsivat, että on kaksi erillistä toisiinsa liittyvää vaihtoehtoa muokata tilintarkastuskertomusta niin, että tilintarkastuksen odotuskuilu pienentyisi. Ensimmäinen vaihtoehto on Adelbergin (1979) mukaan luopua kokonaan standardisoidusta sanamuodosta tilintarkastuskertomuksessa. Toinen vaihtoehto on säilyttää standardisoitu sanamuoto ja tehdä laajennuksia tilintarkastuskertomuksen sisältämään tietoon, jotta tilintarkastajan tekemät arvioinnit tilinpäätöksestä sekä tilintarkastustyön laajuus, luonne ja rajoitukset ymmärrettäisiin paremmin. Laajennetulla tilintarkastuskertomuksella on kaksi potentiaalista vaikutustapaa pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua. Ensimmäinen tapa vaikuttaa tilinpäätösinformaation käyttäjiin ja heidän käsitykseensä tilintarkastuksesta. Toinen tapa vaikuttaa taas tilintarkastajien näkemyksiin siitä, mitä tilintarkastukselta vaaditaan, mikä vaikuttaa epäsuorasti tarkastustyön laatuun ja suorittamiseen. (Hatherly ym. 1991.) Viimeisten vuosien aikana standardienlaatijat ovat keskittyneet jälkimmäiseen vaihtoehtoon ja julkaisseet useita tilintarkastusstandardeja, kuten SAS 58, SAS 600, ASA 700 ja ISA 700 (Chong & Pflugrath 2008).

4.1. Statement of Auditing Standards, SAS no 58

Vuonna 1988 AICPA (the American Institute of Certified Public Accounts) julkaisi SAS 58 -tilintarkastusstandardin, jonka tarkoituksena oli parantaa tilintar-

kastajan ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä kommunikointia ja näin pienentää odotuskuilua. SAS 58 -tilintarkastusstandardi muokkasi tilintarkastuskertomuksen sanamuotoa. Muutoksien tarkoituksena on, että tilinpäätösinformaation käyttäjät kykenisivät ymmärtämään tilintarkastuskertomusta paremmin. SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukaisesti laadituista tilintarkastuskertomuksista käy selkeästi ilmi, että tilintarkastus on suoritettu huolellisesti. Standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen johdanto sisälsi lausunnon siitä, että tilinpäätöksen teko on yrityksen johdon vastuulla ja tilintarkastajan vastuulla on yrityksen tilinpäätöksen tilintarkastus ja sen perusteella laadittu tilintarkastuskertomus. Standardin mukaan kertomukseen pitää sisällyttää myös selitys tilintarkastuksen tarkoituksesta ja sen eri vaiheista, jotta tilinpäätösinformaation käyttäjät voivat saavuttaa riittävän varmuuden siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheellisyyksiä. Standardin mukainen kertomus sisälsi lausunnon: ”Käikiltä olennaisilta osilta”. Kyseinen lausunto viittaa siihen, että tilinpäätös on oikeudenmukaisesti esitetty tilintarkastus standardeja noudattaen. (Kelly & Mohrweis 1989.)

SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus:

- sisälsi enemmän tietoa tilintarkastajan ja johdon vastuista;
- selkeytti, että tilintarkastaja hankkii kohtuullisen varmuuden;
- herätti keskustelua siitä, mitä tilintarkastaja tekee. (Coram ym. 2011.)

Kelly ja Mohrweis (1989) tutkimus muodostui 8 kysymyksestä. Tutkimukseen osallistuneet vastasivat kysymyksiin luettuaan tilintarkastuskertomuksen. Kertomuksia oli kahdenlaisia. Osa tutkimukseen osallistuneista vastasi silloisen vanhan standardin mukaisen kahden kappaleen tilintarkastuskertomuksen perusteella ja osa vastasi SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen perusteella tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. Vastattuaan esitettyihin kysymyksiin pyydettiin tutkimukseen osallistuneita kertomaan vielä, miten vanha ja uusi tilintarkastuskertomus erosivat toisistaan tilintarkastajan vastuiden osalta. Tutkimuksen avulla otettiin kantaa kahteen merkittävään asiaan: Miten SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus eroaa aiemman standardin mukaisesta kertomuksesta ja ovatko muutokset olleet riittäviä vai jopa tarpeettomia? (Kelly & Mohrweis 1989.)

Tutkimuksen kysymykset mittasivat sitä, miten SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus vaikuttaa pankkiirien ja sijoittajien ymmärrykseen seuraavien asioiden osalta:

RQ1: ovatko tilintarkastajat ennakkoluulottomia ja tasapuolisia?

RQ2: tarkastavatko tilintarkastajat tilinpäätökset?

RQ3: onko tilinpäätös johdon vastuulla?

RQ4: onko tilintarkastuksen tarkoitus kommunikoitu kertomuksessa selkeästi?

RQ5: kuuluuko tilintarkastajien vastuulle merkittävien virheiden ja säännönvastaisten tekojen havaitseminen ja oikaiseminen?

RQ6: antaako tilintarkastettu tilinpäätös 100 %:n varmuuden?

RQ7: onko johto vapaa vastuusta, jos tilinpäätös sisältää merkittäviä virheitä?

RQ8: ovatko kansainväliset menettelytavat, joita tilintarkastajat käyttävät yhdenmukaiset tilinpäätöksen kanssa?

Kelly ja Mohrweis (1989) tutkimuksen mukaan SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus sisälsi paremmin tietoa sekä tilintarkastajan että johdon vastuista. Esimerkiksi kertomuksessa välittyi tietoa siitä, että tilinpäätöksen esittäminen ja julkaiseminen ovat johdon vastuulla. Lisäksi se paransi tilinpäätösinformaation käyttäjien tietämystä tilintarkastuksen tarkoituksesta. SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus toi haasteita tilintarkastuksen ammattilaisille. Heidän piti vakuuttaa tilinpäätösinformaation käyttäjät siitä, ettei standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen tarkoituksena ollut vähentää tilintarkastajien vastuita. (Kelly & Mohrweis 1989.)

Useissa muissakin tutkimuksissa arvioitiin sitä, että miten SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus saavutti sille asetetut tavoitteet. Hatherly ym. (1991) eivät huomanneet eroa tilinpäätösinformaation käyttäjien käsityksissä johdon ja tilintarkastajan vastuista standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen tulon myötä. Voitiin kuitenkin havaita, että tilintarkastajat olivat riippumattomampia, ja tilintarkastuksen tarkoitus oli selkeämpi heille. (Hatherly ym. 1991.) Miller, Reed ja Stawser (1993) huomasivat, että muutokset tilintarkastuskertomuksen kielessä eivät muuttaneet tilinpäätösinformaation käyttäjien käsitystä tilinpäätöksen käsitteiden luotettavuudesta. Standardin mukainen tilintarkastuskertomus sisälsi kuitenkin enemmän tietoa tilintarkastajan ja johdon vastuista (Miller ym. 1993). Monroe ja Woodliff (1993) huomasivat, että

standardin mukainen tilintarkastuskertomus vaikutti merkittävästi tilinpäätösinformaation käyttäjien uskomuksiin, jotka kuitenkin vaihtelivat käyttäjien välillä.

Pringle, Crum ja Swetz (1990) havaitsivat, että SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukainen tilintarkastuskertomus ei vaikuttanut tilinpäätösinformaation käyttäjien kykyyn arvioida investointien houkuttelevuutta. Standardin mukainen tilintarkastuskertomus teki tilinpäätösinformaation käyttäjille vain vaikeammaksi tulkita sen välittämää tietoa. (Pringle ym. 1990.) Geiger (1994) huomasi, että tilinpäätösinformaation käyttäjät olivat muutoksista huolimatta edelleen tyytymättömiä tilintarkastuskertomukseen. Hartherly ym. (1991) ja Brown ym. (1993) havaitsivat, että SAS 58 -tilintarkastusstandardi ei vaikuttanut pelkästään tilinpäätösinformaation käyttäjien näkemyksiin tilintarkastuskertomuksesta, vaan myös muutti niitä asioita, joita tilintarkastuskertomus ei sisällä, kuten esimerkiksi, miten yritys puuttuu petoksien ehkäisemiseen.

Coram ym. (2011) mukaan tutkimustulokset SAS 58 -tilintarkastusstandardin mukaisesta tilintarkastuskertomuksesta olivat sekalaisuudestaan huolimatta hyödyllisiä. Muutokset selkeyttivät tilintarkastajan ja johdon vastuita. Standardi tuotti myös lisäarvoa tilintarkastuskertomuksen sisältämälle tiedolle. (Coram ym. 2011.) Gray ym. (2011) puolestaan teki tutkimuksessaan toisenlaisen päätöksen. Hänen mukaansa SAS 58 -tilintarkastusstandardin tuomista muutoksista voi sanoa, että uusi raportointimuoto ei muuttanut, vaan jopa pahensi monia väärinkäsityksiä tilintarkastuksesta. (Gray ym. 2011.) Gray ym. (2011) mukaan ongelma johtuu siitä, että viranomaiset laativat tilintarkastusstandardit sen mukaan, mitä he uskovat tilinpäätösinformaation käyttäjien haluavan eivätkä sen mukaan, mitä he oikeasti haluavat.

4.2. Statements of Auditing Standards, SAS 600

Iso-Britannian Auditing Practice Board (APB) perustettiin huhtikuussa vuonna 1991. Samaan aikaan he kehittivät yhdessä The Audit Report Working Partyn kanssa SAS 600 -tilintarkastusstandardia, "Tilinpäätöksen tilintarkastuskertomus". Standardin tarkoituksena oli pienentää odotuskuilua laajentamalla silloin käytössä ollutta tilintarkastuskertomusta. (Innes, Brown & Harthley 1997.)

Innes ym. (1997) tutkimus keskittyi tilintarkastuksen odotuskuiluun sen välillä, mitä tilintarkastaja käsittää tekevänsä ja mitä tilinpäätösinformaationkäyttäjät ymmärtävät tilintarkastajan tekevän tilintarkastuskertomuksen perusteella. Tutkimuksessa muodostettiin kaksi tutkimuskysymystä:

RQ1: Onko tilintarkastuksen odotuskuilu olemassa, jos käytetään tutkimuksen aikana Iso-Britanniassa käytössä ollutta lyhyttä tilintarkastuskertomusmuotoa?

RQ2: Millainen vaikutus laajennetulla tilintarkastuskertomuksella (tutkijoiden kokoama versio SAS 58 -tilintarkastusstandardin perusteella) on tilintarkastuksen odotuskuiluun? (Innes ym. 1997.)

Innes ym. (1997) toteuttivat tutkimuksensa vertailemalla tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien näkemyksiä, jotka perustuivat lyhyen kaavan tilintarkastuskertomukseen. Tutkimus toteutettiin usealla kysymyksellä, jotka oli suunniteltu siten, että niillä saataisiin käsitys tilintarkastuksen, tilinpäätöksen ja tilintarkastettavan yhteisön ominaisuuksista. (Innes ym. 1997.)

Tutkimustulokset osoittivat, että käyttämällä silloisen lyhyen kaavan tilintarkastuskertomusmallia on tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä odotuskuilu. Tulokset osoittivat myös merkittäviä todisteita laajennetun tilintarkastuskertomuksen potentiaalista lähentää käyttäjien ja tilintarkastajien näkemyksiä, toisin sanoen sen kyvystä pienentää odotuskuilua. Laajennettu tilintarkastuskertomus auttoi käyttäjiä paremmin ymmärtämään tilintarkastajien käsityksiä asioista, joista merkittävimmät olivat petos, tilintarkastajan ja yritysjohtajan vastuut, investoinnit ja niiden peruminen sekä yrityksen sisäinen valvonta. Tulokset näyttivät, että laajennetun tilintarkastuskertomuksen vaikutukset tilintarkastuksen odotuskuiluun ovat olleet hyödyllisiä, mutta rajallisia. Sen avulla saatiin tilinpäätösinformaation käyttäjien ja tilintarkastajan näkemyksiä hieman lähemmäs toisiaan. (Innes ym. 1997.)

4.3 Australian Standards of Accountng, ASA 702

Chong ja Pflugrath (2008) tutkivat, kuinka kolme eri muotoista tilintarkastuskertomusta vaikuttivat osakkeenomistajien ja tilintarkastajien näkemyksiin sen tuottamasta informaatiosta. Ensimmäinen versio oli laajennettu kertomus, jossa sanamuodot kertomuksessa erosivat kahdesta muusta kertomuksesta. Kaksi

muuta kertomusta erosivat toisistaan siten, että toisessa kertomuksessa tilintarkastajan antama lausunto oli tilintarkastuskertomuksen alussa ja toisessa kertomuksen lopussa. Australiassa julkaistu ASA 702 -tilintarkastusstandardi on tehty ISA 700 -tilintarkastusstandardin pohjalta. ASA 702 -tilintarkastusstandardi sisälsi muutoksia tilintarkastuksen kertomuksen lausuntoihin ja sisältöön:

1. Muutokset sanamuodoissa koskien johdon ja tilintarkastajan vastuita;
2. Päivitetyn kuvauksen tilintarkastuksen prosessista, johon kuului myös riskiarvio; ja
3. Kuvauksen tilintarkastajan riippumattomuudesta. (Chong & Pflugrath 2008.)

Chong ja Pflugrath (2008) muodostivat kolme tutkimuskysymystä:

RQ1: Vaikuttaako laajennettu tilintarkastuskertomus osakkeenomistajien ja tilintarkastajien näkemyksiin vastuista, varmennuksesta ja luotettavuudesta.

RQ2: Vaikuttaako laajennettu tilintarkastuskertomus, jossa tilintarkastajan lausunto on sijoitettu kertomuksen loppuun, osakkeenomistajien ja tilintarkastajien näkemyksiin tilintarkastuksen vastuista, varmennuksesta ja luotettavuudesta.

RQ3: Vaikuttaako laajennettu tilintarkastuskertomus, jossa tilintarkastajan lausunto on sijoitettu kertomuksen alkuun, osakkeenomistajien ja tilintarkastajien näkemyksiin tilintarkastuksen vastuista, varmennuksesta ja luotettavuudesta.

Tutkimuskysymyksistä muodostettiin kolme eri otsikkoa (jotka edustavat tutkimuskysymyksiä):

- i. Lyhyt vs. laajennettu tekninen tilintarkastuskertomus;
- ii. Laajennettu tilintarkastuskertomus vs. selkeästi kirjoitettu tilintarkastuskertomus, jossa lausunto on sijoitettu sen loppuun; ja
- iii. Selkeästi kirjoitettu tilintarkastuskertomus, jossa lausunto on sijoitettu loppuun vs. selkeästi kirjoitettu tilintarkastuskertomus, jossa lausunto on sijoitettu sen alkuun. (Chong ja Pflugrath 2008).

Chong ja Pflugrath (2008) päätyivät tutkimuksessaan siihen, etteivät tilintarkastuskertomuksen eri muodot pienentäneet tilintarkastuksen odotuskuilua osakkeenomistajien ja tilintarkastajien välillä, eli ne vaikuttivat vain vähän osakkeenomistajien ja tilintarkastajien näkemyksiin. Laajennetussa tilintarkastuskertomuksessa havaittiin suurempi odotuskuilu kuin tilintarkastuskertomuksessa, jossa tilintarkastajan lausunto oli sijoitettu kertomuksen alkuun. Tiivistäen muutokset tilintarkastuskertomuksen rakenteessa ja sen selkeyttämisessä näyttävät epäonnistuneilta ratkaisuilta. Chong ja Pflugrath (2008) kuitenkin huomasivat, että tilintarkastuskertomuksen lausunnon siirtämisellä kertomuksen alkuun oli positiivinen vaikutus ja sitä pitäisi tutkia lisää.

Siitä huolimatta, että tilintarkastuskertomuksen sanamuotoa muutettiin siten, että se huomioi tilintarkastuksen vastuut, tilintarkastusprosessin (sisältäen riskiarvion), riippumattomuuden ja tilintarkastajan arviot, havaittiin tutkimuksessa vain yksi merkittävä ero osakkeenomistajien näkemyksissä ja kaksi merkittävää eroa tilintarkastajien näkemyksissä tilintarkastuskertomuksen eri muodoissa. Syynä tähän voi olla se, että kyselyyn vastanneet ovat muodostaneet mielipiteensä sellaisten odotusten perusteella, joita heillä on johdon ja tilintarkastajan vastuista sekä tilintarkastusprosessista. He eivät siis rajanneet näkemyksiään pelkästään tilintarkastuskertomukseen, niin kuin tutkimus edellytti. (Chong & Pflugrath 2008.) Chong ja Pflugrath (2008) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastuskertomus, jossa tilintarkastajan lausunto oli sijoitettu kertomuksen alkuun, pienensi tilintarkastuksen odotuskuilua. Huomattiin, että odotuskuilun pienentyminen johtui ensisijaisesti siitä, että tilinpäätösinformaation käyttäjät ymmärsivät paremmin johdon vastuut verrattuna tilintarkastajan ymmärrykseen asiasta. (Chong & Pflugrath 2008.)

Myös Chongin ja Pflugrathin (2008) tutkimus osoitti, että tilintarkastuksen odotuskuilu on edelleen olennainen ongelma. Yritykset pienentää odotuskuilua muuttamalla tilintarkastuskertomuksen sisältämää tietoa yksityiskohtaisemmaksi vaikuttavat epäonnistuneen. Huomattiin kuitenkin, että tilintarkastajan lausunnon sijainnilla tilintarkastuskertomuksessa, oli vaikutusta kuiluun. Tilintarkastuskertomus, jonka alkuun oli sijoitettu tilintarkastajan lausunto, oli lisätutkimuksen arvoinen. Tilintarkastuskertomuksen muokkaaminen ei yksistään riitä parantamaan kertomuksen välittämää informaatiota. Myös tilinpäätösinformaation käyttäjien kouluttamiseen tulisi panostaa, jotta he ymmärtäisivät pa-

remmin tilintarkastuskertomuksen sisältöä. Näin standardien laatijat onnistuivat tavoitteissaan pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua. (Chong & Pfluhgrath 2008.)

Chong ja Pflugrath (2008) tulivat tutkimuksessaan lopputulokseen, etteivät tehdyt muutokset tilintarkastuskertomuksessa vaikuta pienentävästi odotuskuiluun. He ehdottivat, että tulevaisuudessa tutkimuksissa voitaisiin keskittyä enemmän koulutettujen tilinpäätösinformaation käyttäjien näkemyksiin laajennetusta tilintarkastuskertomuksesta ja myös huomioida vaihtoehtoisia tutkimusmenetelmiä, kuten keskittyä ryhmä- ja kielelliseen analyysiin. (Chong ja Pflugrath 2008.)

4.4 International Standards of Accounting, ISA 700

International Accounting and Assurance Standards Board (IAASB) julkaisi vastauksena toistuvasti huomiota herättäneelle tilintarkastuksen odotuskuilulle ISA 700 -tilintarkastusstandardin (Gold ym. 2012). ISA 700 -standardi käsittelee tilintarkastuskertomuksen laadintaa. Standardin tarkoituksena on parantaa tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärrystä tilintarkastuksesta ja tilintarkastuskertomuksesta. Lisäksi standardin tarkoituksena on asettaa käyttäjien odotukset tilintarkastajan ja johdon vastuista sekä tarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta oikealle tasolle. Standardin mukaan tilintarkastuskertomuksen on sisällettävä lausunnot tilintarkastajan ja johdon vastuista sekä tilintarkastuksen luonteesta, laajuudesta ja prosesseista. (IFAC 2008.) Tilintarkastuskertomuksessa on standardin mukaan oltava huomautus mahdollisista merkittävistä riskeistä. Huomautuksesta on ilmettävä, onko kyseessä petos vai tahaton virhe. Standardin mukainen tilintarkastuskertomus sisälsi siis:

- laajemman selityksen tilintarkastajan ja johdon vastuista;
 - lausunnon siitä, että eettisiä periaatteita on noudatettu;
 - lausunnon siitä, että tilintarkastus evidenssiä on hankittu riittävästi ja se riittää perusteeksi tilintarkastuskertomuksessa annettuun lausuntoon; ja
 - selityksen siitä, miksi tilintarkastaja arvioi sisäistä tarkastusta.
- (Coram ym. 2011.)

Coram ym. (2011) tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, olivatko kyseiset muutokset parantaneet tilintarkastuskertomuksen välittämän tiedon arvoa tilinpäätösinformaation käyttäjille. Tutkimus osoitti, että tilintarkastuskertomus itsessään on välttämätön tilinpäätösinformaationkäyttäjille, mutta sille, kuinka tyytyväisiä tilinpäätösinformaation käyttäjät ovat tilintarkastuskertomuksen välittämään tietoon, on annettu vähän huomiota. Tyytyväisyys ei parantunut, vaikka tutkimukseen osallistuneille tarjottiin ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaista laajaa versiota tilintarkastuskertomuksesta. Tutkimuksessa tuotiin esille, että tilinpäätösinformaation käyttäjillä on ennakkokäsityksiä siitä, mitä tilintarkastuskertomus sisältää ja arvioivat sen perusteella tilinpäätöstä. Tilintarkastuskertomukseen liittyviä standardeja muokataan jatkuvasti, mutta standardin laatijat eivät ole keskittyneet kehittämään tilintarkastuskertomusta siten, että siihen oltaisiin tyytyväisiä. Tutkimuksen tuloksista voidaan tulkita se, että tilintarkastuksessa saavutetut tulokset pitäisi pystyä välittämään paremmin tilinpäätösinformaation käyttäjille tilintarkastuskertomuksen avulla. Tähän standardin laatijoiden pitäisi kiinnittää huomiota, parantaakseen tilintarkastuskertomuksen arvoa. (Coram ym. 2011.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on päädytty erilaisiin lopputuloksiin, kun on tutkittu, miten standardien mukaiset selvitykset esimerkiksi johdon ja tilintarkastajan vastuista tilintarkastuskertomuksessa ovat vaikuttaneet tilinpäätösinformaation käyttäjän ymmärrykseen tilintarkastuksen luonteen, laajuuden ja tilintarkastusprosessien merkitsevyydestä. Tutkimuksissa on päädytty lopputuloksiin, että selvitykset johdon ja tilintarkastajan vastuista tilintarkastuskertomuksessa ovat vaikuttaneet joko myönteisesti tai eivät ollenkaan tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärrykseen. (Bailey ym. 1983; Manson & Zaman 2001; Chong & Pflugrath 2008; Humphrey, Moizer & Turley 1992; Brown, Harthley & Innes 1993; Monroe & Woodliff 1994; Chong & Pflugrath 2008).

Gold ym. (2012) tutkivat tutkimuksessaan ISA 700 -tilintarkastusstandardin vaikutusta tilintarkastuksen odotuskuiluun. Tutkimus kohdistettiin tilintarkastajille, talousanalyytikoille ja opiskelijoille Saksassa. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli huomattu, että tilinpäätösinformaation käyttäjien perehtyneisyys tilintarkastukseen vaikuttaa odotuskuilun kokoon. Tämän takia tilinpäätösinformaation käyttäjät on jaettu tutkimuksessa kahteen ryhmään tilintarkastukseen perehtyneisiin (talousanalyytikot) ja tilintarkastukseen perehtymättömiin (opiskelijat).

Tutkimuksen kohderyhmälle lähetettiin fiktiivisestä pörssiyrityksestä taustatietoja, yrityksen tilinpäätös ja sen perusteella tehty tilintarkastuskertomus. Kaikkia tutkimukseen osallistuneita pyydettiin lukemaan tiedot, tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus ja näiden perusteella vastaamaan kysymyksiin. (Gold ym. 2012).

Gold ym. (2012) muodostivat tutkimuksessaan seuraavat hypoteesit (2 kpl) ja tutkimuskysymyksen:

H1: Tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaoloon liittyvät hypoteesit:

H1a: Vakionuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen lukijat (opiskelijat ja talousanalyytikot) antavat suhteellisesti enemmän vastuuta tilinpäätöksestä tilintarkastajalle kuin tilintarkastajat antavat itse. Vastuu tilinpäätöksestä tarkoittaa tehtäviä, joita tilinpäätöksen laadinnasta ja tilintarkastamisesta koituu, esimerkiksi kaikkien taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen ja sisäisen valvonnan tehokkuus.

H1b: Vakionuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen lukijat (opiskelijat ja talousanalyytikot) antavat suhteellisesti vähemmän vastuuta tilinpäätöksestä johdolle kuin tilintarkastajat antavat heille. Vastuu tilinpäätöksestä tarkoittaa tehtäviä, joita tilinpäätöksen laadinnasta ja tilintarkastamisesta koituu, esimerkiksi kaikkien taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen ja sisäisen valvonnan tehokkuus.

H1c: Vakionuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen lukijat (opiskelijat ja talousanalyytikot) luottavat suhteellisesti enemmän tilintarkastettuun tilinpäätökseen kuin tilintarkastajat luottavat siihen.

H2: Tilinpäätösinformaation käyttäjien perehtyneisyys tilintarkastukseen ja sen vaikutus tilintarkastuksen odotuskuiluun.

H2a: Näkemysero perehtymättömien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä vakionuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisesta

tilintarkastuskertomuksesta on merkittävästi suurempi kuin perehtyneiden (talousanalyytikot) ja tilintarkastajien välinen näkemysero koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

H2b: Näkemysero perehtymättömien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä vakiomuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisesta tilintarkastuskertomuksesta on merkittävästi suurempi kuin perehtyneiden (talousanalyytikot) ja tilintarkastajien välinen näkemysero liittyen yrityksen johdon vastuun laajuuteen tilinpäätöksestä.

H2c: Näkemysero perehtymättömien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä vakiomuotoisen ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisesta tilintarkastuskertomuksesta on merkittävästi suurempi kuin perehtyneiden (talousanalyytikot) ja tilintarkastajien välillä koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

RQ1: Tilintarkastuskertomuksen sisältämien ISA 700-tilintarkastusstandardin mukaisten selvitysten vaikutus tilintarkastuksen odotuskuiluun.

RQ1a: Onko sillä pienentävää vaikutusta, että tilintarkastuskertomus sisältää ISA 700-tilintarkastusstandardin mukaiset selvitykset verrattuna siihen, ettei se sisällä niitä, tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaationkäyttäjien välisiin näkemyseroihin koskien tilintarkastajien vastuuden laajuutta tilinpäätöksestä? Selvityksillä tilintarkastuskertomuksessa tarkoitetaan esimerkiksi selvitystä johdon ja tilintarkastajien vastuista.

RQ1b: Onko sillä pienentävää vaikutusta, että tilintarkastuskertomus sisältää ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaiset selvitykset verrattuna siihen, ettei se sisällä niitä, tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaationkäyttäjien välisiin näkemyseroihin koskien yrityksen johdon vastuuden laajuutta tilinpäätöksestä? Selvityksillä tilintarkastuskertomuksessa tarkoitetaan esimerkiksi selvitystä johdon ja tilintarkastajien vastuista.

RQ1c: Onko sillä pienentävää vaikutusta, että tilintarkastuskertomus sisältää ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaiset selvitykset

verrattuna siihen, ettei se sisällä niitä, tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaationkäyttäjien välisiin näkemyseroihin koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta? Selvityksillä tilintarkastuskertomuksessa tarkoitetaan esimerkiksi selvitystä johdon ja tilintarkastajien vastuista.

Gold ym. (2012) löysivät vahvoja todisteita tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaolosta tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä liittyen tilintarkastajan vastuisiin tilinpäätöksestä. Samaan aikaan tilintarkastajilla ja tilinpäätösinformaation käyttäjillä oli yhteisymmärrys johdon vastuista tilinpäätöksestä sekä tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta. Voidaan kuitenkin selkeästi todeta, etteivät ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaiset selvitykset tilintarkastuskertomuksessa ole pienentäneet tilintarkastuksen odotuskuilua. (Gold ym. 2012.) Gold ym. (2012) mukaan kaiken kaikkiaan on hämmäntävää, etteivät yksityiskohtaisemmat selvitykset tilintarkastajan ja johtajien vastuista ole pienentäneet odotuskuilua. Tämä huomio saattaa olla merkki siitä, että selitykset tilintarkastuskertomuksessa pitäisi muodostaa vielä selkeämmin tai jopa merkki siitä, etteivät tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset ole yksinkertaisesti muokattavissa selvityksillä tilintarkastuskertomuksessa. (Gold ym. 2012.) Myös Gray ym. (2011) totesivat tutkimuksessaan, että selvityksien muutokset tilintarkastuskertomuksessa eivät ole ratkaisu odotuskuilun pienentämiseksi, koska tilinpäätösinformaation käyttäjien odotukset perustuvat ennakkokäsityksiin.

Kuten Gold ym. (2012) ennen tutkimusta ennustivat, tilintarkastajat ovat tilinpäätösinformaation käyttäjien mielestä enemmän vastuussa tilinpäätöksestä kuin tilintarkastajat ovat omasta mielestään. Tutkimuksessa odotettiin, että tilintarkastuksen odotuskuilu olisi suurempi tilintarkastajien ja opiskelijoiden välillä kuin tilintarkastajien ja talousanalyttikoiden välillä. Tutkijat havaitsivat, että johdon vastuiden osalta tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välinen kuilu koettiin suuremmaksi. Opiskelijat, eli ne, jotka ovat vähiten perehtyneitä tilintarkastuksesta, kokivat kuilun pienemmäksi kuin muut tutkimukseen osallistuneet. Kaikki tutkimuksessa olleet kolme kohderyhmää odottivat, että sekä yrityksen johtoon, että tilinpäätökseen voi luottaa. Opiskelijat pitivät tilinpäätöstä luotettavampana kuin muut. Nämä löydökset antavat ymmärtää, että odotuskuilu on olemassa ja siihen näyttäisi vaikuttavan eniten ristiriitaisuudet

tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotuksissa liittyen tilintarkastajan virallisiin vastuisiin ja kykyyn suoriutua tilintarkastuksesta. Odotuskuilu on kuitenkin pienempi siltä osin, miten johdon vastuu tilinpäätöksestä on koettu ja miten luotettavaksi tilintarkastettu tilinpäätös arvostetaan. (Gold ym. 2012.)

Loppujen lopuksi tilintarkastuksen odotuskuilu on edelleen olemassa, vaikka ISA 700 -tilintarkastusstandardi luotiin sen ehkäisemiseksi. On huolestuttavaa, ettei melko yksityiskohtainen selvitys tilintarkastajien ja johdon vastuista tilinpäätöksestä sekä tilintarkastuksen luonteesta, laajuudesta ja prosessista, vaikuttanut odotuskuilun pienentymiseen. (Gold ym. 2012.)

4.5. Miksi tilintarkastuksen odotuskuilu on yhä olemassa

Gray ym. (2011) tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa näkemykset ja väärinymmärrykset vakiomuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta ja ehdotukset tilintarkastuskertomuksen parantamiseksi. Tutkimuksen kohteena oli siis, miksi tilintarkastuskertomuksen muutoksista huolimatta tilintarkastuksen odotuskuilu on yhä olemassa. Tutkimus jakaantui 3 eri teemaan:

1. Kokonaiskäsitukseen tilintarkastuksesta ja tilintarkastuskertomuksesta;
2. Näkemyksiin keskeisistä käsitteistä tai voitaisiinko ne sisällyttää nykyiseen tilintarkastuskertomukseen; ja
3. Ehdotuksiin ja haasteisiin, jotta tilintarkastuskertomuksen sisältö ymmärrettäisiin paremmin. (Gray ym. 2011.)

Grayn ym. (2011) tutkimuksen yksi kriittinen havainto oli yksimielisyyden puute siitä, mikä tilintarkastuskertomuksen sisällön tarkoituksena on. Jopa tilintarkastajilla on ollut vaikeuksia selittää ja hyväksyä tilintarkastuskertomuksen sisältämää tietoa. Tilinpäätösinformaation käyttäjien kesken on ollut paljon keskustelua siitä, minkälaiset näkemykset heillä on tilintarkastuskertomuksen sisällöstä, minkälaiset kokemukset heillä on tilintarkastuskertomuksen hyödyntämisestä ja minkälaisia muutosehdotuksia tilintarkastuskertomuksen sisältöön heillä on. Muutosehdotukset osoittivat, että käyttäjät ovat huolestuneita. Tilintarkastajat eivät heidän mielestään määritä tarpeeksi hyvin tilintarkastuksessa käyttämänsä olennaisuuden tasoa ja otosten kokoa sekä tilintarkastuksen luotetta-

vuutta. Lisäksi heidän mielestään tilintarkastuskertomus ei sisällä tarpeeksi tietoa suoritetusta tilintarkastuksesta, kuten esimerkiksi mahdollisten petoksien havaitsemisesta. (Gray ym. 2011.)

Gray ym. (2011) mielestä tulevien tutkimuksien pitäisi keskittyä kahteen osa-alueeseen: tilinpäätösinformaation käyttäjien käyttäytymiseen ja uusien ehdotusten kustannushyötyyn. Kaikilla tilintarkastuskertomukseen tehdyillä muutoksilla on omat riskinsä, koska ne voivat muokata tilinpäätösinformaation käyttäjien käytöstä positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan. Olisi myös hyvä tutkia tilintarkastuskertomukseen tehtyjen muutosten vaikutusta tilintarkastuksen kustannuksiin. Ei riitä, että tutkitaan vain tilinpäätösinformaationkäyttäjien käyttäytymistä, vaan huomiota pitäisi kiinnittää jokaisen tehdyn muutoksen kustannushyötyihin. Yleisesti ottaen tehdyillä muutoksilla pitäisi siis olla positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ongelmaksi muodostuu, jos ehdotettu muutos osoitetaan kannattavaksi vain toiselle osapuolelle. Esimerkiksi tilinpäätösinformaation käyttäjä saattaa saada tilintarkastuksen tuottaman tiedon avulla rahallista hyötyä, mutta tilintarkastajan kustannushyöty on kadonnut liian suurten tilintarkastuskulujen takia. (Gray ym. 2011.)

Monta uutta tilintarkastusstandardia ja vähintään tusina tilintarkastuskandaa-
lia myöhemmin, näyttää edelleen siltä, ettei ratkaisua odotuskuilun pienentämi-
selle näy (Dickins & L. Higgs 2009).

4.6 Hypoteesien muodostaminen

Tutkielman hypoteesit on muodostettu esikuva-artikkelin *The ISA 700 Auditor's Report and the Audit Expectation Gap –Do Explanations Matter?* pohjalta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on löydetty viitteitä siitä, ettei tilintarkastuslaki ja tilintarkastusstandardi -muutoksilla ole ollut tilintarkastuksen odotuskuiluun pienentävää vaikutusta. Gold ym. (2012) tutkimuksen perusteella tutkielmani hypoteesit on jaettu kahteen ryhmään: tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaoloon liittyviin hypoteeseihin; ja hypoteeseihin, jotka liittyvät siihen, miten tilinpäätösinformaation käyttäjien perehtyneisyys tilintarkastukseen vaikuttaa tilintarkastuksen odotuskuiluun. Perehtyneisyydellä tarkoitetaan, sitä kuinka paljon tilinpäätösinformaation käyttäjät tietävät tilintarkastuksesta.

Gold ym. (2012) jakoivat tutkimuksessaan odotuskuilun kolmeen osa-alueeseen. Kaksi ensimmäistä osa-aluetta koskivat sitä, miten tilinpäätösinformaation käyttäjät kokevat vastuun tilinpäätöksestä jakautuvan tilintarkastajien ja johdon välillä. Vastuulla tarkoitetaan erilaisia tehtäviä, joita tilinpäätöksen laadinnassa ja tilintarkastuksessa suoritetaan, esimerkiksi tilinpäätöksen laadinta ja sen säilytys. Kolmas osa-alue käsitteli sitä, miten luotettavaksi tilintarkastettu tilinpäätös koetaan. (Gold ym. 2012.)

Gold ym. (2012) havaitsivat, että tilinpäätösinformaation käyttäjien mielestä tilintarkastajilla oli suhteellisesti enemmän vastuuta tilinpäätöksestä kuin tilintarkastajat itse olettivat, vielä ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen voimaantulon jälkeenkin. Tilintarkastajat olivat puolestaan tietoisia omasta roolistaan tarjota riittävä varmuus tilinpäätöksestä, jonka laadinnasta yrityksen johto on vastuussa. (Gold ym. 2012.)

Tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaoloon liittyvät hypoteesit:

H1a: Tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat suhteellisesti enemmän vastuuta tilinpäätöksestä tilintarkastajille kuin tilintarkastajat itse.

H1b: Tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat suhteellisesti vähemmän vastuuta tilinpäätöksestä yrityksen johdolle kuin tilintarkastajat.

H1c: Tilinpäätösinformaation käyttäjät luottavat suhteellisesti enemmän tilinpäätöksen sisältämään tietoon kuin tilintarkastajat.

Aikaisempien tutkimusten kohderyhmänä ovat olleet sellaiset tilinpäätösinformaation käyttäjät, joiden kokemukset tilintarkastuksesta ja kyky ymmärtää sitä poikkeavat toisistaan. Yleensä tutkimusten tulokseksi on tullut: mitä enemmän tilinpäätösinformaation käyttäjät ovat perillä tilintarkastuksesta, sitä vähemmän heidän mielestään tilintarkastajille kuuluu vastuuta tilinpäätöksestä. Tilinpäätösinformaation käyttäjien perehtyneisyydellä tilintarkastukseen näyttää olevan vaikutusta tilintarkastuksen odotuskuilun kokoon. (Gold ym. 2012.)

Tilinpäätösinformaation käyttäjien perehtyneisyys tilintarkastukseen ja sen vaikutus tilintarkastuksen odotuskuiluun:

H2a: Näkemysero koskien tilintarkastajien vastuiden laajuutta tilinpäätöksestä on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.

H2b: Näkemysero koskien yrityksen johdon vastuiden laajuutta tilinpäätöksestä on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.

H2c: Näkemysero koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.

5. TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN OSA

5.1 Tutkimuksen toteutus

Tutkielman empiirinen osuus toteutettiin mukailleen esikuva-artikkelia *The ISA 700 Auditor's Report and the Audit Expectation Gap – Do Explanations Matter?* Empiria on toteutettu kvantitatiivisesta näkökulmasta. Aineisto on kerätty internetkyselyn avulla syyskuussa 2017 tilintarkastajilta, Suomessa toimivien yritysten talousjohtajilta ja Vaasan yliopiston opiskelijoilta. Gold ym. (2012) tutkimuksessa tutkitaan odotuskuilua kolmesta eri näkökulmasta. Kaksi ensimmäistä näkökulmaa ovat siitä, miten vastuunjako tilinpäätöksestä tilintarkastajien ja johdon välillä jakaantuu. Kolmas näkökulma on, miten luotettavaksi tilintarkastettu tilinpäätös koetaan. (Gold ym. 2012.) Tutkielmassani odotuskuilua tutkitaan myös samoista näkökulmista.

Tutkimus on toteutettu otantatutkimuksena, jotta saatiin mahdollisimman suuri satunnaisotos, mahdollisimman vähin kustannuksin. Otantatutkimukseen päädytäänkin, kun perusjoukko on todella suuri, tiedot halutaan nopeasti, tutkiminen on monimutkaista ja koko perusjoukon tutkiminen maksaisi liikaa. Otantatutkimus on luotettava, kun tutkimuksessa käytetty otos on pienoiskuva perusjoukosta ja tutkimuksessa otetaan huomioon esimerkiksi ikäjakauma, sukupuolijakauma ja ammattijakauma. (Heikkilä 2014: 31-32.) Kyseiset demograafiset tekijät on otettu tutkimuksessani huomioon kyselylomakkeen ensimmäisessä osassa (Liite 2).

Tutkimuksen tutkittava kohdejoukko on määritettävä tarkasti, ennen kuin voidaan valita mahdollisimman edustava otos (Heikkilä 2014: 32). Tutkimukseni kohdejoukoksi määräytyi suomalaiset tilintarkastajat, Suomessa toimivien yritysten talousjohtajat ja Vaasan yliopiston opiskelijat. Kohdejoukko on määritelty esikuva-artikkelin avulla. Talousjohtajat edustivat tutkimuksessa tilintarkastukseen perehtyneitä tilinpäätösinformaation käyttäjiä ja opiskelijat tilintarkastukseen perehtymättömiä tilinpäätösinformaation käyttäjiä. Valitsin talousjohtajat edustamaan perehtyneitä tilinpäätösinformaation käyttäjiä, koska heidän työtehtäviinsä kuuluu muun muassa taloushallinto ja kirjanpito. Internet kyselytutkimus lähetettiin 75 tilintarkastajalle, 75 talousjohtajalle ja 75 opiskelijalle. Tilintar-

kastajat olivat joko KHT-tilintarkastajia tai HT-tilintarkastajia Helsingistä. Heidän yhteystietonsa hain Patentti- ja Rekisterihallituksen internetsivujen tilintarkastajahaku palvelusta. Otanta tilintarkastajahakupalvelusta otettiin satunnaisotannalla. Suomessa toimivien yritysten talousjohtajien yhteystiedot hain sosiaalisen median palvelun LinkedIn:n ja yrityksen internetsivujen avulla. Kirjoitin LinkedIn:iin hakusanaksi CFO, jonka jälkeen vielä tarkistin yrityksen omilta internetsivuilta, että LinkedIn haun henkilö oli yrityksen talousjohtaja. Yrityksen internetsivuilta varmistin vielä talousjohtajien sähköpostiosoitteet. Opiskelijat olivat luonnostaan Vaasan yliopiston opiskelijoita, jotka myös valittiin satunnaisesti. Tutkimukseen osallistuneita lähestyttiin sähköpostilla, joka sisälsi saatekirjeen ja linkin kyselylomakkeeseen. (Liite 1)

Internetkysely on helppo ja nopea tapa kerätä aineistoa. Vastaukset tallentuvat suoraan tietokantaan, joten kun kyselytutkimus päättyi, oli vastauksia helppo käsitellä Excelin avulla. Jotta internetkysely onnistuu, on edustavan otoksen saaminen oltava mahdollista. Kaikille perusjoukon jäsenille on siis saatava linkki kyselyyn, joka on esimerkiksi helppo lähettää sähköpostilla. (Heikkilä 2014:66). Tutkimukseni internetkysely toteutettiin Kyselynetti -internetsivun tarjoamalla lomakkeella. Lomake testattiin neljällä henkilöllä itseni lisäksi, ennen kuin se lähetettiin eteenpäin tutkimukseen osallistujille. Testi -kierroksen jälkeen tein vielä muutoksia kyselylomakkeeseen, jotta se oli mahdollisimman selkeä ja ymmärrettävä. Linkki tutkimuksen kysymyksiin saatekirjeellä lähetettiin sähköpostilla (LIITE 1 ja 2). Kysymykset ovat muodostettu esikuva-artikkelin avulla ja ne ovat suljettuja kahta ensimmäistä kysymystä lukuun ottamatta. Tutkimukseen osallistuneille annettiin viikko vastausaikaa. Niille, jotka eivät vastanneet viikon sisällä tutkimukseeni lähetin kyselylomakkeen uudelleen ja jatkoin vastausaikaa vielä viikolla. Näin sain kerättyä muutaman vastauksen lisää.

5.2. Kyselylomake

Kyselylomake on toteutettu mukaillen esikuva-artikkelin kyselylomaketta (Gold ym. 2012). Osallistujille (tilintarkastajat, Suomessa toimivien yritysten talousjohtajat ja Vaasan yliopiston opiskelijat) lähetettiin kysely, joka sisälsi ensin fiktiivisestä suomalaisesta yrityksestä lyhyen selostuksen, tilinpäätöksen (tuloslaskelman sekä taseen) ja ISA 700 -standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen. Lomake sisälsi kaksi avointa kysymystä ja loput kysymykset olivat suljettuja.

Suljetuissa kysymyksissä on valmiit vastausvaihtoehdot, eli niitä on yksinkertaista käsitellä. Niillä myös suojaudutaan tietynlaisilta virheiltä, kuten huonosti muotoiltuilta vastauksilta ja liialliselta kritiikiltä. Myös tulosten tilastollinen käsittely on helppoa. Vastausvaihtoehtoja on useampi kuin kaksi, joten kyselyssä on monivalintakysymyksiä. (Heikkilä 2014:49.) Kyselylomake jakaantui kahteen osaan.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä osassa tutkimukseen osallistujilta kysyttiin perustietoja. Ikä ja työkokemus olivat ainoat avoimet kysymykset koko tutkimuksessa, koska niistä laskettiin vain keskiarvot tilintarkastajille, talousjohtajille ja opiskelijoille. Loput kysymyksistä olivat suljettuja. Kyselylomakkeen ensimmäisessä osassa kysyttiin lisäksi vielä sukupuoli ja oliko vastaajan ammatti tilintarkastaja, talousjohtaja vai opiskelija. Lisäksi kysyttiin omaa arviota siitä, kuinka tarkasti kyselyyn osallistuneet lukevat tilinpäätöksiä ja tilintarkastuskertomuksia. Omaa lukemisaktiivisuutta piti arvioida asteikolla 1-4 (1= en lue ollenkaan/jätän väliin niiden lukemisen, 2=Silmäilen tilinpäätökseen/tilintarkastuskertomuksen, 3=Luen ne numerosta numeroon ja sanasta sanaan ja 4= Luen moneen kertaan ja yritän muistaa tilinpäätöksestä/tilintarkastuskertomuksesta jotain). Lopuksi kysyttiin vielä, kuinka hyväksi kyselyyn osallistuneet kokivat tilintarkastajan maineen. Tämä piti arvioida asteikoilla 1-5 (1=huono maine, 2= melko huono maine, 3= en osaa sanoa, 4=melko hyvä maine ja 5=todella hyvä maine). (LIITE 2).

Toisessa osassa oli ensin alkuun kerrottu muutamalla lauseella tietoja fiktiivisestä suomalaisesta osakeyhtiöstä FIT Oy:stä. Seuraavaksi oli esitetty yrityksen tilinpäätös (tase ja tuloslaskelma) tilikaudelta 2016. Fit Oy:n tilintarkastuksen oli suorittanut fiktiivinen tilintarkastusyhteisö M&M. Tilinpäätöksen perusteella oli annettu ISA 700 -standardin mukainen tilintarkastuskertomus, joka sisälsi vakio-
muotoisen tilintarkastajan antaman lausunnon. Tilintarkastuskertomus eroaa esikuva-artikkelin tutkimuksen tilintarkastuskertomuksesta siten, että se on muodostettu ST-Akatemian (2017:52-54) ohjeiden mukaisesti. Tilintarkastuskertomusta on vähän lyhennetty, jotta tutkimuksen internetkyselyyn käytetty aika pysyi alle 10 minuutissa. Näin varmistin myös, että useampi tutkimukseen osallistunut jaksoi tehdä kyselyn loppuun, jotta sain enemmän vastauksia tutkimukseeni. Ne jotka keskeyttivät kyselyyn vastaamisen, keskeyttivät sen juuri tilintar-

kastuskertomus kohtaan. Tilintarkastuskertomukseen on kerätty pääkohdat esikuva artikkelin mukaisesti. Tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen lukemisen jälkeen tutkimukseen osallistuneet vastasivat suljettuihin kysymyksiin.

Ensimmäiset kysymykset käsittelivät tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä. Tutkimukseen osallistuneet vastasivat viiteen kysymykseen sen perusteella, mitä lukivat fiktiivisestä yrityksestä, sen tilinpäätöksestä ja annetusta tilintarkastuskertomuksesta. Toiset kysymykset käsittelivät yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä. Kysymyksiä oli myös viisi kappaletta ja niihin vastattiin sen perusteella, mitä tutkimukseen osallistuneet lukivat fiktiivisestä yrityksestä, sen tilinpäätöksestä ja annetusta tilintarkastuskertomuksesta. Tilintarkastajan ja yrityksen johdon vastuun laajuutta koskevat kysymykset piti arvioida Likertin asteikolla 1-7 (1= täysin eri mieltä, 7= täysin samaa mieltä). Kysymykset olivat samoja tilintarkastajan ja johdon vastuun kohdalla. Tarkoituksena oli selvittää, mitkä vastuut ja kuinka paljon kuuluvat tilintarkastajalle ja mitkä yrityksen johdolle tilinpäätösinformaation käyttäjien mielestä. Vastuut koskivat taloudellisten väärinkäytösten havaitsemista, yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuutta, kirjanpidon säilytystä, tilinpäätöksen laatimista ja petoksien ehkäisemistä.

Viimeiset väittämät käsittelivät tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta. Väittämiä oli yhteensä yhdeksän kappaletta ja ne piti myös arvioida Likertin asteikolla 1-7 (1= täysin erimieltä, 7=täysin samaa mieltä) lukemansa perusteella. Tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta selvitettiin siten, että mihin kaikkien tilinpäätösinformaation käyttäjä voi luottaa tutkimuksen tilinpäätöstä luottaessaan. Aiheita olivat esimerkiksi, voiko tilinpäätösinformaation käyttäjä luottaa, siihen sisältyykö tilinpäätökseen olennaista virhettä, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta tilanteesta sekä tilinpäätös ei sisällä harkittuja väärennöksiä tai vahingossa tehtyjä virheitä.

5.3 Tutkimusmetodi

Internetkyselylomakkeella kerättyjä vastauksia analysoitiin Excelin avulla. Vastauksista muodostettiin keskiarvomuuuttuja, joiden avulla testattiin tukevatko ne tutkielmani hypoteeseja, eli oliko tutkimukseni vastaajaryhmien tilintarkastajien,

talousjohtajien ja opiskelijoiden vastausten välillä merkitseviä eroja. Lisäksi vastauksia analysoitiin varianssianalyysin ja Post Hoc T -testin avulla. Ennen varianssianalyysin suorittamista testattiin analyysin luotettavuus Levenen testillä. Testin avulla selvitetään, käytetäänkö yhtä suurten varianssien testiä vai erisuurten varianssien testiä. Tutkimuskysymyksiä on analysoitu kolmesta eri näkökulmasta, jotka on mainittu empiria osuuden alussa. Näkökulmat olivat tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksestä, yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä sekä tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus.

5.3.1. Validiteetti ja reliabiliteetti

Validiteetilla tarkoitetaan sitä, missä määrin on onnistuttu mittaamaan juuri sitä mitä on pitänyt mitata. Tutkielmassani validiteettiin vaikuttaa eniten, miten onnistuneesti olin muodostanut internetkyselylomakkeen kysymykset. Eli pystyinkö niiden avulla testaamaan asetettuja hypoteeseja. Tärkeää oli siis määritellä käsitteet tarkasti kysymyksissä. Kyselylomakkeen testikierroksen avulla testasin myös lomakkeen selkeyttä. Selkeissäkin asioissa voi esiintyä systemaattinen virhe, joka on paljon vaarallisempi kuin satunnainen virhe. Tutkielmassani mahdollinen systemaattinen virhe oli se, että joku olisi valehdellut vastatessaan internetkyselyyni. Useimmiten valehtelu aiheuttaa satunnaisvirheitä ja alentaa näin reliabiliteettia. (Heikkilä 2014: 177.)

Reliabiliteetti määritellään kyvyksi tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliabiliteetti jaetaan kahteen osaan sisäiseen ja ulkoiseen reliabiliteettiin. Sisäinen reliabiliteetti todetaan mittaamalla sama tilastoyksikkö useampaan kertaan, jos tulokset ovat samat tarkoittavat ne, että mittaus on reliabeli. Ulkoinen reliabiliteetti tarkoittaa taas sitä, että mittaukset ovat toistettavissa muissa tutkimuksissa ja tilanteissa. Tulosten tarkkuus on riippuvainen tiettyyn pisteeseen asti otoksen koosta, eli mitä pienempi otos, sitä sattumanvaraisempi tulos. (Heikkilä 2014: 178.)

Reliabiliteetti on lähtökohtaisesti kahden riippumattoman mittauksen korrelaatio, eli samaa asiaa mitataan kahdella tai useammalla kysymyksellä. Tutkimuksessani on mitattu keskiarvomuuttujilla, joten korrelaatio on tutkittu korrelaatio kertoimen avulla. Mittasin tutkielmani reliabiliteettia Cronbachin alfan avulla. Kerroin on välillä 0-1 ja suuri kertoimen arvo viittaa korkeasta reliabiliteetista, eli

mittarin osiot mittaavat samantyyppistä asiaa. Tiettyä rajaa ei ole olemassa, mutta luku olisi hyvä olla yli 0,7. (Heikkilä 2014: 178.)

5.3.2 Tutkimusmenetelmät

Aritmeettinen keskiarvo ja summamuuttujat

Ensimmäiseksi laskin keskiarvot, keskihajonnat internetkyselyn vastausten perusteella. Näiden perusteella pystyi jo vähän näkemään, kuinka tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat yhdessä kokevat vastuun jakautuvan tilinpäätöksestä tilintarkastajille ja yrityksen johdolle sekä kuinka luotettavana he pitävät tilintarkastettua tilinpäätöstä. Keskiarvomuuuttujien avulla tutkittiin tarkemmin hypoteeseja H1a, H1b ja H1c. Niiden avulla tutkittiin, kuinka vastaajaryhmien väliset vastaukset eroavat toisistaan.

Levenen testi, varianssianalyysi (ANOVA) ja Post Hoc T –testi

Ennen varianssianalyysin suorittamista tarkistettiin analyysin luotettavuus Levenen testin avulla. Testin avulla selvitetään, onko varianssit yhtä suuret vai eri suuret ja näin varmistua varianssianalyysin luotettavuudesta. Kun testissä saatu p-arvo ylittää valitun merkitsevyys tason, voidaan varianssianalyysia pitää luotettavana vaihtoehtona. Lisäksi Levenen testi määrittelee, se käytetäänkö yhtä suurten varianssien testiä vai eri suurten varianssien testiä.

Varianssianalyysin avulla testataan keskiarvojen välisiä eroja. Se perustuu ryhmien väliseen ja ryhmien sisäiseen vaihtelun vertaamiseen. (Heikkilä 2014: 210.) Tutkielmassani suoritetaan yksisuuntainen varianssianalyysi (one-way-ANOVA) esikuva-artikkelin mukaisesti kolmesta näkökulmasta, eli tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksestä, yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä sekä tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus. Tutkimuksessani siis vertaillaan tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastausten keskiarvojen välisiä eroja. Yksisuuntaisessa analyysissä kokonaisvaihtelu jaetaan ryhmien sisäiseen ja ryhmien väliseen vaihteluun. Varianssianalyysin edellytykset ovat, että muuttujan arvot ovat normaalisti jakautuneita kaikilla vertailtavilla ryhmillä sekä muuttujan varianssit ja keskihajonnat eri ryhmässä on lähes yhtä suuret. (Heikkilä 2014: 211.)

Varianssianalyysin nollahypoteesina on, että eri ryhmien keskiarvot ovat samat. Nollahypoteesi jää voimaan, jos testissä saatu significance-arvo ylittää valitun

merkitsevyytason. Keskiarvoissa on tilastollisesti merkitsevää eroa, jos significance-arvo on alle valitun merkitsevyytason. Varianssianalyysin avulla ei kuitenkaan voi selvittää eri ryhmien välisiä keskiarvo eroja, joten sitä testattiin Post Hoc t-testillä tutkimuksessani. (Heikkilä 2014: 211.)

Merkitsevyytason valinta

Merkitsevyytasoja on neljä kappaletta. Testatun eron sanotaan olevan

tilastollisesti erittäin merkitsevä, jos $p \leq 0,001$

tilastollisesti merkitsevä, jos $0,001 < p \leq 0,01$

tilastollisesti melkein merkitsevä, jos $0,01 < p \leq 0,05$

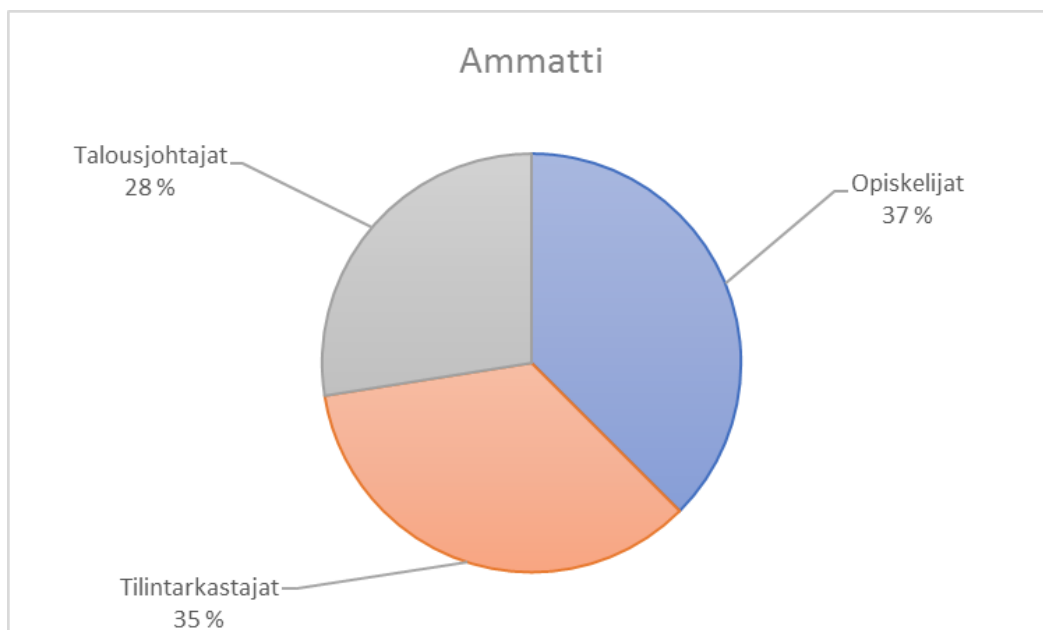
tilastollisesti suuntaa antava(oireellinen), jos $0,05 < p \leq 0,1$. (Heikkilä 2014:185.)

Tutkimuksessa käytetty merkitsevyytaso on 0,05 (5%). Valittu merkitsevyytaso riittää hyvin opinnäytetöihin. Merkitsevyytaso ts. riskitaso (Significance) kertoo, kuinka suuri riski on, että saatu riippuvuus johtuu sattumasta. Se mittaa tutkimuksessa tehdyn johtopäätöksen todennäköisyyttä tehdä virheellinen johtopäätös, kun H_0 hylätään. (Heikkilä 2014: 184.)

6. TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Tutkimukseen osallistuneet

Tutkimuksessa lähestyttiin yhteensä 225 osallistujaa, jotka oli jaettu kolmeen vastaajaryhmään: tilintarkastajat (75 kpl), Suomessa toimivien yritysten talousjohtajat (75 kpl) ja Vaasan yliopiston kauppätieteiden opiskelijat (75 kpl). Sain vastauksia kyselyyni yhteensä 45 kappaletta, joista 4 oli jätetty kesken. Kesken jätettyjä en käsitellyt tutkimuksessani. Eli yhteensä koko internetkyselyn loppuun asti tehneitä oli 40 kappaletta. Kokonaisvastausprosentiksi muodostui siis 17,78 %. Eniten vastauksia sain opiskelijoilta 15 kappaletta. Tilintarkastajista vastasi 14 ja talousjohtajista 11. Vastaajista siis 28 % oli talousjohtajia, 37 % opiskelijoita ja 35 % tilintarkastajia.

Kuvio 3: Tutkimuksen kohderyhmät.

Tilintarkastajat

Tutkimuksessa lähestyttiin 75 tilintarkastajaa, joista 14 vastasi. Vastausprosentiksi muodostui 18,67 %. Tutkimukseen osallistuneet tilintarkastajat olivat joko

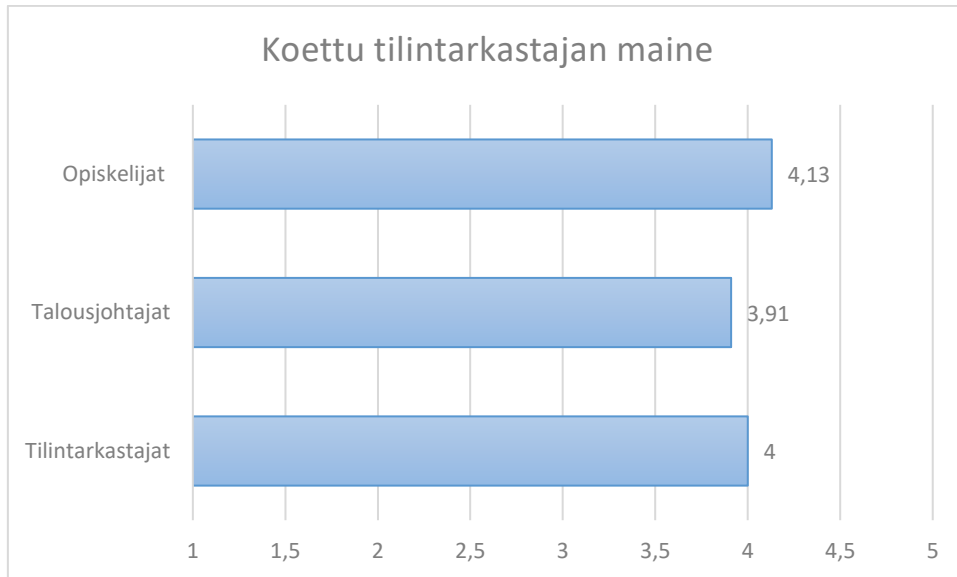
KHT-tilintarkastajia tai HT-tilintarkastajia Helsingistä. Heidän yhteystietonsa hain Patentti- ja rekisterihallituksen internetsivuilta tilintarkastaja hakupalvelusta. Tilintarkastajat valikoituivat satunnaisella otannalla. Tutkimukseen osallistuneet tilintarkastajat olivat keskimäärin 41 vuotiaita ja heille oli kertynyt keskimäärin 17 vuotta työkokemusta. Tilintarkastajista 43 % oli miehiä ja 57 % naisia. Tilintarkastajia pyydettiin arvioimaan oma maineensa asiakkaiden ja tilinpäätösinformaation käyttäjien keskuudessa. Asteikolla 1(todella huono) - 5(todella hyvä), he arvioivat maineensa todella hyväksi (Kuvio 4).

Suomessa toimivien yritysten talousjohtajat

Tutkimuksessa lähestyttiin 75 talousjohtajaa, joista 11 vastasi. Vastausprosentiksi muodostui 14,67 %. Talousjohtajat edustivat tutkimuksessa tilintarkastukseen perehtyneitä käyttäjiä. Suomessa toimivien yritysten talousjohtajien yhteystiedot hain LinkedIn:stä hakusanalla CFO. Talousjohtajia en rajannut, enempää kuin että yrityksellä on toimintaa Suomessa. Otanta tehtiin myös satunnaisesti. Tutkimukseen osallistuneet talousjohtajat olivat keskimäärin 47 vuotiaita ja heille oli kertynyt keskimäärin 22 vuoden työkokemus. Talousjohtajista 82 % oli miehiä ja 18 % naisia. Myös talousjohtajia pyydettiin arvioimaan, kuinka korkeaksi he kokevat tilintarkastajan maineen. Asteikolla 1(todella huono) - 5(todella hyvä), he arvioivat sen vähän alhaisemmaksi kuin tilintarkastajat, mutta silti korkeaksi (Kuvio 4).

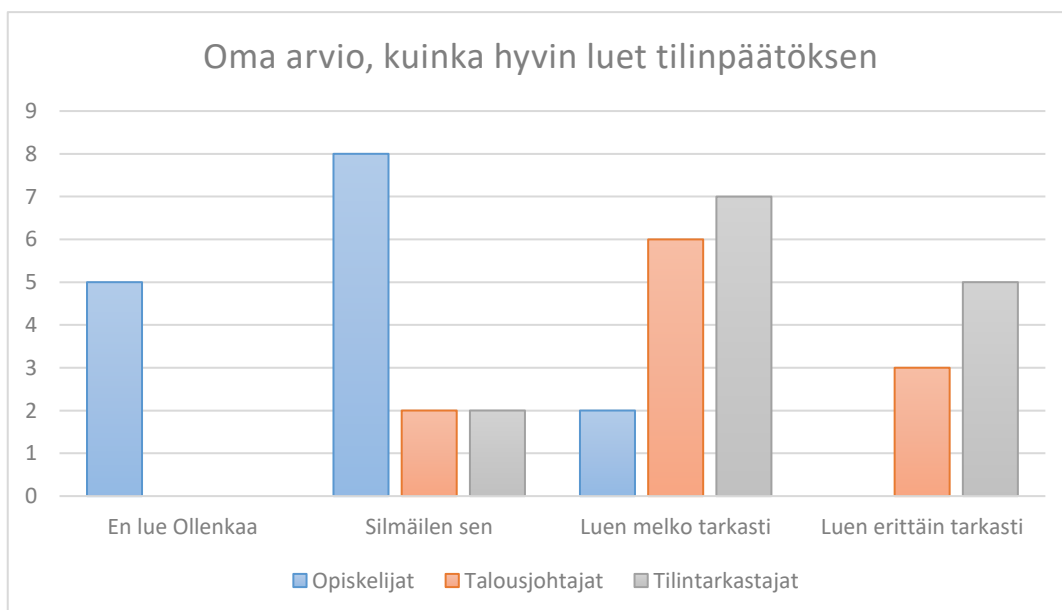
Vaasan yliopiston opiskelijat

Tutkimuksessa lähestyttiin 75 Vaasan yliopiston kauppatieteiden opiskelijaa, joista 15 vastasi. Vastausprosentiksi muodostui 20 %. Opiskelijat edustivat tilintarkastukseen perehtymättömiä käyttäjiä. Rajasin opiskelijat Vaasan yliopiston kauppatieteiden opiskelijoihin, jotta sain mahdollisimman monta vastausta. Opiskelijat valittiin satunnaisesti riippumatta vuosikurssista ja pääaineesta. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat keskimäärin 25 vuotiaita ja heille oli kertynyt keskimäärin 7 vuoden työkokemus. Opiskelijoista 27 % oli miehiä ja 73 % oli naisia. Myös opiskelijat arvioivat, kuinka korkeaksi he kokevat tilintarkastajan maineen asteikolla 1(todella huono) – 5(todella hyvä). Opiskelijat arvioivat koetun tilintarkastajan maineen tutkimuksessani kaikkein korkeimmaksi (Kuvio 4).

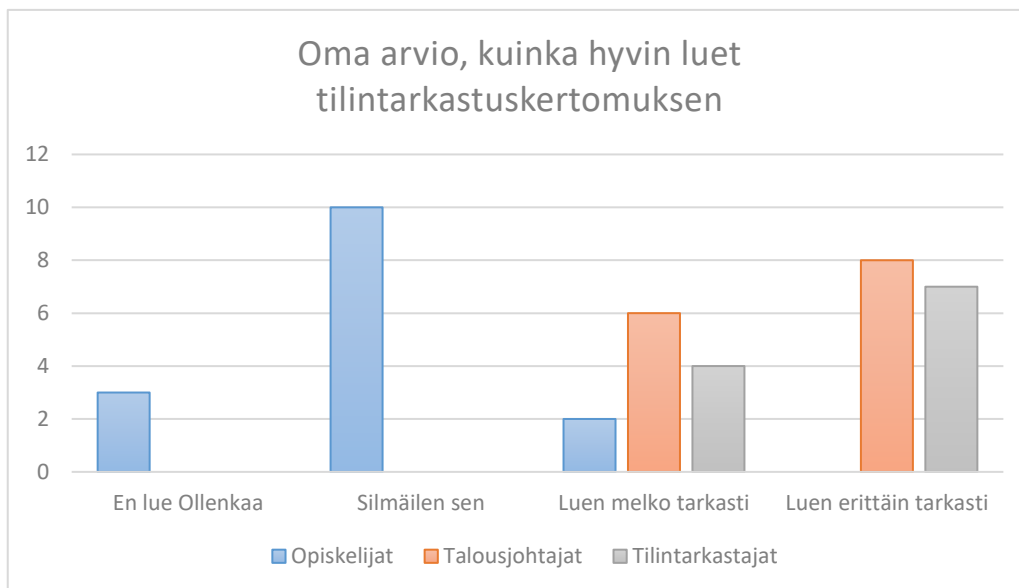

Kuvio 4: Koettu tilintarkastajan maine.

Vastaajaryhmiltä selvitettiin vielä oma arvio siitä, kuinka hyvin he kokevat lukevansa tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen (Kuviot 5 ja 6). Talousjohtajat ja tilintarkastajat lukevat aktiivisemmin tilinpäätöksiä ja tilintarkastuskertomuksia ja perehtyvät niihin tarkemmin kuin opiskelijat.

Kuvio 5: Oma arvio siitä, kuinka hyvin luet tilinpäätöksen.

Kuvio 6: Oma arvio siitä, kuinka hyvin luet tilintarkastuskertomuksen.

6.2 Hypoteesit

Tutkimuksen hypoteeseilla haettiin vastausta, onko tilintarkastuksen odotuskuilua olemassa ja kuinka tilintarkastukseen perehtyneisyys tai perehtymättömyys vaikuttaa odotuskuiluun. Alla olevat kappaleet ovat jaettu tutkimukseni kolmen eri näkökulman perusteella.

6.2.1 Tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksestä (H1a ja H2a)

Hypoteesit H1a ja H2a olivat:

H1a: *Tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat suhteellisesti enemmän vastuuta tilinpäätöksestä tilintarkastajille kuin tilintarkastajat itse; ja*

H2a: *Näkemysero koskien tilintarkastajien vastuiden laajuutta tilinpäätöksestä on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.*

H1a hypoteesin avulla tutkittiin odotuskuilun olemassaoloa, ja H2a hypoteesin avulla tutkittiin, kuinka tilintarkastukseen perehtyneisyys tai perehtymättömyys

vaikuttaa odotuskuiluun. Kyseisiä hypoteeseja tutkittiin internetkyselyn 8. kysymyksellä. Yhteensä kysymyksiä oli viisi kappaletta. Siinä esitettiin kysymyksiä tilinpäätöksen laadinnasta koituvista vastuista. Kysymykset piti arvioida Likertin asteikolla 1(täysin eri mieltä) – 7 (täysin samaa mieltä), siten kuuluuko alla esitetyt väittämät tilintarkastajan vastuisiin tilinpäätöksestä vai ei. Väittämät olivat:

- kaikkien taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen;
- yrityksen sisäisen valvonnan vakaus;
- kirjanpidon säilytys;
- yrityksen tilinpäätöksen laadinta; ja
- petoksien ehkäiseminen.

Aritmeettinen keskiarvo ja keskihajonta

Taulukossa 1 on laskettu tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastauksien keskiarvot kysymyksille, jotka koskivat tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä. Aritmeettisen keskiarvon perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat yhdessä mieltävät vastuun laajuuden tilinpäätöksestä pieneksi tilintarkastajien kohdalla. Taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen ja petoksien ehkäisy kuitenkin koetaan kuuluvan jonkin verran tilintarkastajan vastuisiin tilinpäätöksestä. Tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä koskevien vastauksien välillä on myös eniten hajontaa verrattuna kysymyksiin, joiden avulla selvitettiin yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä sekä tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Käsitykseni mukaan...	Vastausten määrä	Keskiarvo	Keskihajonta
... tilintarkastajan vastuulla on havaita kaikki taloudelliset väärinkäytökset.	40	3,6	1,97
...tilintarkastajan vastuulla on yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus.	40	2,48	1,5
...tilintarkastajan vastuulla on säilyttää kirjanpitoa.	40	1,68	1,35
...tilintarkastajan vastuulla on laatia yrityksen tilinpäätös.	40	2,23	2,25
...tilintarkastajan vastuulla on ehkäistä petoksia.	40	3,3	1,99

Taulukko 1: Kysymykset koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Keskiarvomuuttujat

Jokaiselle vastaajalle, eli tilintarkastajille, talousjohtajille ja opiskelijoille laskettiin omat keskiarvot heidän vastauksiensa perusteella koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä (Liite 3). Internetkyselyssä piti vastata kysymyksiin asteikoilla 1-7 (1= täysin eri mieltä väittämän kanssa, 7=täysin samaa mieltä väittämän kanssa). Opiskelijoiden keskiarvomuuttujat olivat väliltä 2,6-6,2, talousjohtajien olivat väliltä 1-2,6 ja tilintarkastajien olivat väliltä 1-2,4. Taulukossa 2 on laskettu jokaisen vastaajaryhmän keskiarvot. Tilintarkastajien yhteinen keskiarvomuuttuja (1,53) erosi opiskelijoiden (4,23) ja talousjohtajien (1,95) yhteisistä keskiarvomuuttujista.

	Tilintarkastajat	Talousjohtajat	Opiskelijat
Keskiarvomuuttujat	1,53	1,95	4,23
N	40	40	40

Taulukko 2: Yhteiset keskiarvomuuttujat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat luokittelevat vastuunsa laajuuden tilinpäätöksestä pienimmäksi verrattuna talousjohtajien luokitteluun

ja opiskelijoiden luokitteluun. Suurimman vastuun luokittelevat opiskelijat, jotka edustivat tutkimuksessani tilintarkastukseen perehtymättömiä tilinpäätösinformaation käyttäjiä. Tilinpäätösinformaation käyttäjiä edustavat ryhmät (talousjohtajat ja opiskelijat) luokittelevat tilintarkastajan vastuun laajuuden tilinpäätöksestä suuremmaksi kuin tilintarkastajat itse luokittelevat itsellensä. Keskiarvomuuttujat tukevat siis hypoteesia H1a, jossa tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat tilintarkastajalle suhteellisesti enemmän vastuuta tilinpäätöksestä kuin tilintarkastajat itse antavat itselleen.

Tilintarkastukseen perehtymättömien (opiskelijat) keskiarvomuuttujat erosivat enemmän tilintarkastajan keskiarvomuuttujasta kuin tilintarkastukseen perehtyneiden (talousjohtajat) keskiarvomuuttujat. Kyseiset erot tukevat hyvin hypoteesia H2a, jossa tilintarkastukseen perehtymättömien ja tilintarkastajien näkemys ero on suurempi kuin tilintarkastukseen perehtyneiden ja tilintarkastajien välinen näkemysero.

Cronbachin alfa ja Levene -testi

Tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksen väittämien korrelaatio mitattiin Cronbachin alfan avulla (taulukko 3). Väittämät koskivat tilinpäätökseen kohdistuvia tehtäviä, jotka olivat taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen, yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus, kirjanpidon säilytys, yrityksen tilinpäätöksen laatiminen sekä petoksien ehkäiseminen. Cronbachin alfa (0,861) on yli yleisesti asetetun arvon (0,7). Väittäminen yhteismitallisuus on hyvä, joten sitä ei tarvitse parantaa.

Cronbachin alfa	N
0,860508707	5

Taulukko 3: Cronbachin alfa

Varianssianalyysin luotettavuuden testaamiseksi suoritettiin Levenen testi (taulukko 4). Testissä saatu p-arvo 0,059 ylittää merkitsevyystason 0,05, joten varianssianalyysia voidaan pitää luotettavana.

Levenen testi	
F	P-arvo
3,05	0,059

Taulukko 4: Levenen testi.

Varianssianalyysi

Varianssianalyysin avulla on tutkittu eroavatko tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Suoritetun varianssianalyysin tuloksia on kuvattu taulukossa 5. Saatu p-arvo 0,0001 on alle riskitason 0,05. Näin ollen keskiarvoissa on tilastollisesti merkitsevä ero, eli vastaukset eroavat merkitsevästi toisistaan. Analyysi tukee hypoteesia H2a, eli tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset eroavat merkittävästi toisistaan. Varianssianalyysi ei kuitenkaan yksin riitä hypoteesin H2a tutkimiseksi, vaan näkemyserojen selvittämiseksi suoritettiin vielä Post Hoc T -testi.

ANOVA						
Vaihtelun lähde	NS	va	KN	F	P-arvo	F-kriittinen
Luokkien välissä	60,354	12	5,03	5,80196842	0,0001	2,132303355
Ryhmissä	23,405	27	0,87			
Yhteensä	83,759	39				

Taulukko 5: Varianssianalyysi koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Post Hoc T -testi

Post Hoc T -testin tuloksia on kuvattu taulukoissa 6,7 ja 8. Testin avulla vertailtiin, kuinka paljon ryhmien (tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat) vastausten väliset keskiarvot erosivat toisistaan, jotta voitiin tutkia tarkemmin hypoteesia H2a. Vertailuparit olivat tilintarkastajat vs. talousjohtajat, tilintarkastajat vs.

opiskelijat sekä talousjohtajat vs. opiskelijat. Post hoc T -testissä jokaiselle vertailuparille laskettiin p-arvot, jotta saatiin tarkemmin testattua hypoteesia H2a. Merkitsevyytaso jaettiin kolmella, joten p-arvoja verrattiin 0,0167.

Taulukossa 6 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilintarkastajien ja talousjohtajien välinen p-arvo (0,089) on suurempi kuin 0,0167, joten voidaan todeta, että tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Talousjohtajat</i>
Keskiarvo	1,528571429	1,945454545
Varianssi	0,391428571	0,272727273
Havainnot	14	11
Yhdistetty varianssi	0,339819311	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	23	
t Tunnusluvut	-1,774927572	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,04457372	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,713871528	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,089147439	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,06865761	

Taulukko 6: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Taulukossa 7 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja opiskelijoiden vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilintarkastajien ja opiskelijoiden välinen p-arvo (0,000) on pienempi kuin 0,0167, joten voidaan todeta, että tilintarkastajien ja opiskelijoiden vastaukset eroavat merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	1,528571429	4,226666667
Varianssi	0,391428571	1,11352381
Havainnot	14	15
Yhdistetty varianssi	0,765848325	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	27	
t Tunnusluvut	-8,296531006	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,00	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,703288446	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,000000066	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,051830516	

Taulukko 7: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Taulukossa 8 on analysoitu, eroavatko talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Talousjohtajien ja opiskelijoiden p-arvo (0,000) on pienempi, kuin 0,0167, joten voidaan todeta, että myös opiskelijoiden ja talousjohtajien vastaukset eroavat merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Talousjohtajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	1,945454545	4,226666667
Varianssi	0,272727273	1,11352381
Havainnot	11	15
Yhdistetty varianssi	0,763191919	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	24	
t Tunnusluvut	-6,578154765	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,00000042	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,71088208	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,00000084	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,063898562	

Taulukko 8: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Post Hoc T -testin tulokset tukevat hypoteesia H2a, jossa tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien näkemys ero tilintarkastajan vastuun laajuudesta koskien tilinpäätöstä on suurempi kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien ja tilintarkastajien välillä.

Tehtyjen analyysien perusteella voidaan hyväksyä molemmat hypoteesit H1a ja H2a. Tilintarkastuksen odotuskuilua on siis olemassa koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä sekä tilintarkastukseen perehtyneisyys vaikuttaa odotuskuiluun. Näyttäisi siis siltä, että tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastajien suorittavan enemmän töitä kuin tilintarkastajat kokevat heille kuuluvan. Lisäksi tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät ole ymmärtäneet täysin tilintarkastuskertomuksesta, mikä vastuu kuuluu tilintarkastajille tilinpäätöksestä.

6.2.2 Yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä (H1b ja H2b)

Hypoteesit H1ab ja H2b olivat:

H1b: *Tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat suhteellisesti vähemmän vastuuta tilinpäätöksestä yrityksen johdolle kuin tilintarkastajat; ja*

H2b: *Näkemys ero koskien yrityksen johdon vastuiden laajuutta tilinpäätöksestä on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.*

Kyseisiä hypoteeseja tutkittiin internetkyselyn 9. kysymyksellä. Yhteensä kysymyksiä oli viisi kappaletta. Siinä esitettiin kysymyksiä koskien erilaisia vastuita, joita tilinpäätöksen laadinnasta koituu. Kysymykset piti arvioida Likertin asteikolla 1(täysin eri mieltä) – 7 (täysin samaa mieltä), siten kuuluuko alla esitetyt väittämät yrityksen johdon vastuisiin vai ei:

- kaikkien taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen;
- yrityksen sisäisen valvonnan vakaus;
- kirjanpidon säilytys;
- yrityksen tilinpäätöksen laadinta; ja
- petoksien ehkäiseminen.

Aritmeettinen keskiarvo

Taulukossa 9 on laskettu tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastausten keskiarvot kysymyksille, jotka koskivat yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä. Aritmeettisen keskiarvon perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat luokittelevat yrityksen johdon vastuun laajuuden tilinpäätöksestä suuremmaksi kuin tilintarkastajien vastuun laajuuden. Jokainen keskiarvo on yli kuuden, joten kaikki ovat lähes sitä mieltä, että internetkyselyssä esitetyt vastuut kuuluvat yrityksen johdolle. Vastausten välinen hajonta on paljon pienempi kuin vastausten, jotka käsittelivät tilintarkastajan vastuun laajuutta. Vastaajaryhmät ajattelevat siis lähes samalla tavalla, mikä vastuu kuuluu tilinpäätöksestä yrityksen johdolle. Sisäisen valvonnan tehokkuus ja tilinpäätöksen säilytys luokiteltiin lähes kokonaan yrityksen johdon vastuuksi. Tilintarkastajien vastuuksi luokiteltiin kaikkien taloudellisten petoksien havaitseminen ja petoksien ehkäisy, luokittelu oli kuitenkin pienempi kuin yrityksen johdon kohdalla.

Käsitykseni mukaan...	Vastausten määrä	Keskiarvo	Keskihajonta
...yrityksen johdon vastuulla on havaita kaikki taloudelliset väärinkäytökset.	40	6,03	1,23
...yrityksen johdon vastuulla on yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus.	40	6,70	0,52
...yrityksen johdon vastuulla on säilyttää kirjanpitoa.	40	6,75	0,63
...yrityksen johdon vastuulla on laatia yrityksen tilinpäätös.	40	6,28	1,43
...yrityksen johdon vastuulla on ehkäistä petoksia.	40	6,60	0,74

Taulukko 9: Kysymykset koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Keskiarvomuuttujat

Jokaiselle vastaajalle, eli tilintarkastajille, talousjohtajille ja opiskelijoille laskettiin omat keskiarvot koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä

(Liite 3). Internetkyselyssä piti vastata kysymyksiin asteikoilla 1-7 (1= täysin eri mieltä väittämän kanssa, 7=täysin samaa mieltä väittämän kanssa). Opiskelijoiden keskiarvomuuttajat olivat väliltä 5,4-7 talousjohtajien olivat väliltä 6,2-7 ja myös tilintarkastajien olivat väliltä 6,2-7. Tulosten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat ja talousjohtajat luokittelevat yrityksen johdon vastuun laajuuden tilinpäätöksestä yhtä suureksi. Kun taas opiskelijat luokittelevat yrityksen johdon vastuun laajuuden tilinpäätöksestä matalammaksi. Taulukossa 10 on laskettu jokaisen vastaajaryhmän keskiarvot. Tilintarkastajien yhteinen keskiarvomuuttuja (6,64) oli sama kuin talousjohtajien yhteinen keskiarvomuuttuja (6,64). Vain opiskelijoiden (6,19) yhteinen keskiarvomuuttuja erosi muiden keskiarvomuuttujista. yhteisistä keskiarvomuuttujista.

	Tilintarkastajat	Talousjohtajat	Opiskelijat
Keskiarvomuuttajat	6,64	6,64	6,19
N	40	40	40

Taulukko 10: Yhteiset keskiarvomuuttajat koskien yrityksen johdon vastuuta tilinpäätöksestä.

Jokainen ryhmä antaa suhteellisesti paljon vastuuta tilinpäätöksen laadinnasta yrityksen johdolle. Opiskelijat luokittelevat yrityksen johdon vastuun tilinpäätöksestä alhaisemmaksi kuin tilintarkastajat luokittelivat. Tutkimustulokset tukevat siis melko hyvin hypoteesia H1b. Hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät antavat suhteellisesti vähemmän vastuuta yrityksen johdolle kuin tilintarkastajat. Tilintarkastukseen perehtyneet käyttäjät ymmärtävät paremmin johdon vastuun laajuuden tilinpäätöksestä kuin tilintarkastukseen perehtymättömät.

Tilintarkastajien ja talousjohtajien keskiarvomuuttajat eivät juuri eronneet toisistaan. Näin ollen tulokset eivät tue hypoteesia H2b. Opiskelijoiden keskiarvomuuttuja erosi tilintarkastajien keskiarvomuuttujasta. Tulos tukee hypoteesia H2b, koska tilintarkastukseen perehtymättömän tilinpäätösinformaation käyttäjän näkemys ero koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä on suurempi tilintarkastajien kanssa kuin talousjohtajien näkemys ero tilintarkastajien kanssa. Tulokset tukevat siis melko heikosti hypoteesia H2b.

Cronbachin alfa ja Levene -testi

Yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksen väittämien korrelaatio mitattiin Cronbachin alfan avulla (taulukko 11). Väittämät koskivat tilinpäätökseen kohdistuvia tehtäviä, jotka olivat taloudellisten väärinkäytösten havaitseminen, yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus, kirjanpidon säilytys, yrityksen tilinpäätöksen laatiminen sekä petoksien ehkäiseminen. Yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksen väittämien korrelaatio mitattiin Cronbach alfan avulla (taulukko 11). Cronbachin alfa (0,660) on vähän ali yleisesti asetetun arvon (0,7). Yhteismittallisuus on kuitenkin melko hyvä, koska Cronbachin alfa on lähes 0,7 ja kyseiselle arvolle on vain suositus, kuinka suuri arvon pitäisi olla.

Cronbachin alfa	N
0,659931255	5

Taulukko 11: Cronbachin alfa

Varianssianalyysin luotettavuuden testaamiseksi tehtiin Levenen testi (taulukko 12). Testissä saatu p-arvo (0,375) on suurempi kuin 0,05, joten varianssianalyysia voidaan pitää luotettavana.

Levenen testi	
F	P-arvo
1,01	0,374

Taulukko 12: Levenen testi.

Varianssianalyysi

Varianssianalyysin avulla on tutkittu eroavatko tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Suoritetun varianssianalyysin tuloksia on kuvattu taulukossa 13. Saatu p-arvo 0,0494 on alle riskitason 0,05. Näin ollen keskiarvoissa on tilastollisesti merkitsevä ero. Analyysi tukee hypoteesia

H2b, eli tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden keskiarvot eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Varianssianalyysi ei yksin kuitenkaan riitä hypoteesin H2b tutkimiseksi, vaan näkemyserojen selvittämiseksi suoritettiin vielä Post Hoc T -testi.

ANOVA						
<i>Vaihtelun lähde</i>	<i>NS</i>	<i>va</i>	<i>KN</i>	<i>F</i>	<i>P-arvo</i>	<i>F-kriittinen</i>
Luokkien välissä	1,926926407	2	0,963463	3,265357	0,049432	3,251923846
Ryhmissä	10,91707359	37	0,295056			
Yhteensä	12,844	39				

Taulukko 13: Varianssianalyysin tulokset koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta

Post Hoc T -testi

Post Hoc T -testin tuloksia on kuvattu taulukoissa 14, 15 ja 16. Testin avulla vertailtiin, kuinka paljon ryhmien (tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat) vastausten väliset keskiarvot erosivat toisistaan, jotta voitiin tutkia hypoteesia H2b. Vertailuparit olivat tilintarkastajat vs. talousjohtajat, tilintarkastajat vs. opiskelijat sekä talousjohtajat vs. opiskelijat. Post Hoc T -testissä jokaiselle vertailuparille laskettiin p-arvot, jotta saatiin tarkemmin testattua hypoteesia H2b. Merkitsevyystaso jaettiin kolmella, joten p-arvoja verrattiin 0,0167.

Taulukossa 14 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilintarkastajien ja talousjohtajien p-arvo (0,974) on suurempi, kuin 0,0167, joten voidaan todeta, että tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Talousjohtajat</i>
Keskiarvo	6,642857143	6,636363636
Varianssi	0,204175824	0,294545455
Havainnot	14	11
Yhdistetty varianssi	0,243466968	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	23	
t Tunnusluvut	0,032662514	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,487112758	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,713871528	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,974225515	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,06865761	

Taulukko 14: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Taulukossa 15 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilintarkastajien ja opiskelijoiden välinen p-arvo (0,0321) on suurempi kuin 0,0167, joten voidaan todeta, että tilintarkastajien ja opiskelijoiden vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	6,642857143	6,186666667
Varianssi	0,204175824	0,379809524
Havainnot	14	15
Yhdistetty varianssi	0,29524515	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	27	
t Tunnusluvut	2,259256169	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,016074157	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,703288446	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,032148314	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,051830516	

Taulukko 15: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Taulukossa 16 on analysoitu eroavatko talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Talousjohtajien ja opiskelijoiden p-arvo (0,0654) on suurempi kuin 0,0167, joten talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Talousjohtajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	6,636363636	6,186666667
Varianssi	0,294545455	0,379809524
Havainnot	11	15
Yhdistetty varianssi	0,344282828	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	24	
t Tunnusluvut	1,930712366	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,032707546	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,71088208	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,065415092	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,063898562	

Taulukko 16: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien yrityksen johdon vastuun laajuutta tilinpäätöksestä.

Post Hoc T -testin tuloksien mukaan tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat mieltävät yrityksen johdon vastuun laajuuden tilinpäätöksestä lähes samantapaisiksi. Analyysin mukaan vastaajien vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan. Analyysi siis tukee melko huonosti hypoteesia H2b.

Analyysien avulla saadut tutkimustulokset tukevat melko huonosti hypoteeseja H1b ja H2b. Isommalla otannalla olisi saanut varmasti tarkemman tuloksen pitäisikö hypoteesit hyväksyä vai hylätä. Tutkimukseni perusteella molemmat hypoteesit H1b ja H2b hylätään. Tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät anna suhteellisesti vähemmän vastuuta tilinpäätöksestä yrityksen johdolle kuin tilintarkastajat antavat. Tilintarkastukseen perehtyneisyys ja perehtymättömyys eivät vaikuta paljoa tilintarkastuksen odotuskuiluun. Näyttäisi siis siltä, että yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä on ymmärretty oikein tilintarkastuskerromuksesta ja tilintarkastuksen odotuskuilu tältä osin olisi pieni.

6.2.3 Tilitarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus (H1c ja H2c)

Hypoteesit olivat:

H1c: Tilinpäätösinformaation käyttäjät luottavat suhteellisesti enemmän tilinpäätöksen sisältämään tietoon kuin tilintarkastajat; ja

H2c: Näkemysero koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta on suurempi tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien (opiskelijat) ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien (talousjohtajat) ja tilintarkastajien välillä.

Kyseisiä hypoteeseja tutkittiin internetkyselyn 10. kysymyksen avulla. Yhteensä kysymyksiä oli 9 kappaletta. Kysymykset käsitelivät tilintarkastettua tilinpäätöstä. Väittämiä piti arvioida Likertin asteikolla 1(täysin eri mieltä) – 7(täysin samaa mieltä).

Aritmeettinen keskiarvo

Taulukossa 17 on laskettu jokaiselle kysymykselle keskiarvot ja keskihajonnat. Aritmeettisten keskiarvojen perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat pitävät tilintarkastettua tilinpäätöstä melko luotettavana. Kaikkien luokittelujen keskiarvot ovat yli puolenvälin. Suurin luottamus kohdistuu siihen, että tilinpäätös on laadittu Suomessa voimassa olevien säännösten mukaisesti ja, että tilinpäätös täyttää laki vaatimukset. Vähiten luottamusta kohdistui siihen, että tilintarkastetusta tilinpäätöksestä käy ilmi, ettei yritys ole tehnyt petoksia. Vastausten välillä on melko suurta hajontaa.

Käsitykseni mukaan...	Vastausten määrä	Keskiarvo	Keskihajonta
...tilinpäätösinformaation käyttäjillä on totaalinen varmuus siitä, ettei tilintarkastettu tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä.	40	4,50	2,16
...tilintarkastettu tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta asemasta.	40	5,88	1,40
...tilintarkastetusta tilinpäätöksestä käy ilmi, ettei yritys ole tehnyt petoksia.	40	3,65	2,13
...tilintarkastettu tilinpäätös noudattaa Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevia säännöksiä ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.	40	6,00	1,65
...tilintarkastettu tilinpäätös ei sisällä harkittuja taloudellisia väärinkäytöksiä.	40	4,05	2,06
...tilintarkastettu tilinpäätös ei sisällä vahingossa tehtyjä virheitä.	40	4,00	2,06
...tilintarkastetusta tilinpäätöksestä ei ole jätetty pois olennaisia asioita.	40	5,40	1,97
...tilintarkastetussa tilinpäätöksestä tehdyt arviot ovat luotettavia.	40	5,48	1,63
...yritys on pitänyt asianmukaista kirjanpitojärjestelmää tilikauden aikana.	40	5,73	1,55

Taulukko 17: Kysymykset koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Keskiarvomuuttujat

Jokaiselle vastaajalle, eli tilintarkastajille, talousjohtajille ja opiskelijoille laskettiin omat keskiarvot koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta (Liite 5). Internetkyselyssä piti vastata kysymyksiin asteikoilla 1-7 (1= täysin eri mieltä väittämien kanssa, 7=täysin samaa mieltä väittämien kanssa). Opiskelijoiden keskiarvomuuttujat olivat väliltä 2,6-6,9 talousjohtajien olivat väliltä 1,7-6,7 ja tilintarkastajien olivat väliltä 1,7-6,7. Taulukossa 18 on laskettu jokaisen vastaajaryhmän keskiarvot. Tilintarkastajien yhteinen keskiarvomuuttuja oli 5,01, talousjohtajien yhteinen keskiarvomuuttuja 4,08 ja opiskelijoiden yhteinen keskiarvomuuttuja oli 5,57.

	Tilintarkastajat	Talousjohtajat	Opiskelijat
Keskiarvomuuttajat	5,01	4,08	5,57
N	40	40	40

Taulukko 18: Yhteiset keskiarvomuuttajat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Tulosten perusteella opiskelijat luottavat eniten tilintarkastettuun tilinpäätökseen. Vähiten luottoa antavat talousjohtajat. Näin ollen tutkimustulokset eivät täysin tue hypoteesia H1c, koska siinä tilinpäätösinformaation käyttäjät (talousjohtajat ja opiskelijat) luottavat suhteellisesti enemmän tilinpäätöksen sisältämään tietoon kuin tilintarkastajat. Tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset olivat lähes samoja. Eniten erosivat opiskelijoiden vastaukset muista vastauksista. Tutkimustulokset tukevat hypoteesia H2c, koska näkemys ero tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta on suurempi tilintarkastajien ja tilintarkastukseen perehtymättömien tilinpäätösinformaation käyttäjien (opiskelijat) välillä kuin tilintarkastajien ja tilintarkastukseen perehtyneiden tilinpäätösinformaation käyttäjien (talousjohtajat) välillä.

Cronbachin alfa ja Levene -testi

Tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus väittämien korrelaatio mitattiin Cronbach alfan avulla (taulukko 19). Väittämät olivat, että tilinpäätösinformaation käyttäjillä on totaalinen varmuus ettei tilintarkastettu tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä, se antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta tilanteesta, siitä käy ilmi ettei yritys ole tehnyt petoksia, se noudattaa Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevia säännöksiä ja täyttää lakisääteiset vaatimukset, se ei sisällä harkittuja väärinkäytöksiä, siitä ei puutu olennaisia asioita, siinä tehdyt arviot ovat luotettavia ja yritys on pitänyt asianmukaista kirjanpitojärjestelmää tilikauden aikana. Cronbachin alfa (0,902) on yli yleisesti asetetun arvon (0,7). Voidaan siis todeta, että kysymysten yhteismitallisuus on todella hyvä.

Cronbachin alfa	N
0,902457375	9

Taulukko 19: Cronbachin alfa

Varianssianalyysin luotettavuuden varmistamiseksi suoritettiin Levenen testi (taulukko 20). P-arvo 0,574 ylittää merkitsevyytason 0,05, joten varianssianalyysia voidaan pitää luotettavana.

Levenen testi	
F	P
0,57	0,5704

Taulukko 20: Levenen testi.

Varianssianalyysi

Varianssianalyysin avulla on tutkittu eroavatko tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Suoritetun varianssianalyysin tuloksia on kuvattu taulukossa 21. Saatu p-arvo 0,021 on alle riskitason 0,05. Näin ollen keskiarvoissa on tilastollisesti merkitsevä ero. Analyysi tukee hypoteesia H2c, eli tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastauksien keskiarvot eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Varianssianalyysi ei yksin riitä hypoteesin H2c tutkimiseksi, vaan näkemyserojen selvittämiseksi suoritettiin vielä Post Hoc T -testi.

ANOVA						
<i>Vaihtelun lähde</i>	<i>NS</i>	<i>va</i>	<i>KN</i>	<i>F</i>	<i>P-arvo</i>	<i>F-kriittinen</i>
Luokkien välissä	14,1091616	2	7,054581	4,28062	0,021267	3,251923846
Ryhmissä	60,9770284	37	1,648028			
Yhteensä	75,08619	39				

Taulukko 21: Varianssianalyysi koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Post Hoc T -testi

Post Hoc T -testin tuloksia on kuvattu taulukoissa 22, 23 ja 24. Testin avulla vertailtiin, kuinka paljon ryhmien (tilintarkastajat, talousjohtajat ja opiskelijat) väliset keskiarvot erosivat toisistaan, jotta voitiin tutkia tarkemmin hypoteesia H2c. Vertailuparit olivat tilintarkastajat vs. talousjohtajat, tilintarkastajat vs. opiskelijat sekä talousjohtajat vs. opiskelijat. Post Hoc T -testissä jokaiselle vertailuparille laskettiin p-arvot, jotta saatiin tarkemmin testattua hypoteesia H2c. Merkitsevyystaso jaettiin kolmella, joten p-arvoja verrattiin 0,0167.

Taulukossa 22 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilintarkastajien ja talousjohtajien välinen p-arvo oli 0,114 joten se oli suurempi kuin 0,0167. Voidaan todeta, että tilintarkastajien ja talousjohtajien vastaukset eivät eroa merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Talousjohtajat</i>
Keskiarvo	5,008571429	4,081818182
Varianssi	1,631551648	2,412276364
Havainnot	14	11
Yhdistetty varianssi	1,970997177	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	23	
t Tunnusluvut	1,638368054	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,057477166	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,713871528	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,114954333	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,06865761	

Taulukko 22: Tilintarkastajat vs. Talousjohtajat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Taulukossa 23 on analysoitu, eroavatko tilintarkastajien ja opiskelijoiden vastaukset merkittävästi toisistaan. Tilintarkastajien ja opiskelijoiden välinen p-arvo oli 0,206, joten se oli suurempi kuin 0,0167. Voidaan todeta, että tilintarkastajien ja opiskelijoiden vastaukset eivät eroa merkitsevästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Tilintarkastajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	5,008571429	5,570666667
Varianssi	1,631551648	1,117435238
Havainnot	14	15
Yhdistetty varianssi	1,364972769	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	27	
t Tunnusluvut	-1,294668438	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,103198829	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,703288446	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,206397658	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,051830516	

Taulukko 23: Tilintarkastajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Taulukossa 24 on analysoitu, eroavatko talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset merkittävästi toisistaan. Talousjohtajien ja opiskelijoiden p-arvo oli 0,007 joten se on pienempi kuin 0,0167. Voidaan todeta, että talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset eroavat merkittävästi toisistaan.

Kahden otoksen t-testi olettaen varianssit yhtäsuuriksi		
	<i>Talousjohtajat</i>	<i>Opiskelijat</i>
Keskiarvo	4,081818182	5,570666667
Varianssi	2,412276364	1,117435238
Havainnot	11	15
Yhdistetty varianssi	1,656952374	
Arvioitu keskiarvojen ero	0	
va	24	
t Tunnusluvut	-2,91373995	
P(T<=t) yksisuuntainen	0,003805102	
t-kriittinen yksisuuntainen	1,71088208	
P(T<=t) kaksisuuntainen	0,007610204	
t-kriittinen kaksisuuntainen	2,063898562	

Taulukko 24: Talousjohtajat vs. Opiskelijat koskien tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuutta.

Post hoc T -testin perusteella voidaan todeta, että tulokset tukevat melko huonosti hypoteesia H2c, jossa tilintarkastajien, talousjohtajien ja opiskelijoiden vastaukset tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta eroavat merkittävästi. Vain opiskelijoiden ja talousjohtajien vastaukset erosivat merkittävästi toisistaan. Muiden vastausparien vastaukset eivät eronneet merkittävästi, joten tilintarkastajien ja talousjohtajien sekä tilintarkastajien ja opiskelijoiden näkemykset tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuudesta ovat melko samoja.

Analyysien avulla saadut tutkimustulokset tukevat melko hyvin hypoteesia H1c ja huonosti hypoteesia H2c. Isommalla otannalla olisi saanut varmasti tarkemman tuloksen pitäisikö hypoteesit H1c ja H2c hyväksyä vai hylätä. Tutkimukseni perusteella hylkään molemmat hypoteesit H1c ja H2c. H1c hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät luottavat enemmän tilinpäätökseen kuin tilintarkastajat. Näyttäisi kuitenkin siltä, että tilintarkastajat luottavat talousjohtajia enemmän tilinpäätökseen. Hypoteesin H2c perusteella on olemassa suurempi näkemusero tilintarkastuksesta tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien ja tilintarkastajien välillä kuin tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien ja tilintarkastajien välillä.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani selvitettiin kolmen näkökulman avulla, onko uuden tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus vaikuttanut pienentävästi odotuskuiluun. Näkökulmat olivat tilintarkastajan vastuun laajuus tilinpäätöksestä, yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä sekä tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuus. Vastuulla tarkoitettiin eri tehtäviä, joita tilinpäätöksen laadinnasta ja tilintarkastuksesta koituu yrityksen johdolle ja tilintarkastajille. Niin kuin monet tutkimukset osoittivat ja oma tutkimukseni osoitti, on tilintarkastuksen odotuskuilua yhä tänä päivänä olemassa. Vaikka käsite on määritelty useaan otteeseen ja sen aiheuttajista on toteutettu paljon tutkimuksia eri tutkijoiden toimesta, se ei ole pienentynyt odotetulla tavalla ja ongelmaan ei ole löytynyt merkittävää ratkaisua. Ongelmaa on yritetty ratkaista viranomaisten laatimilla uusilla standardeilla ja laeilla. Eri tutkimukset ovat ”tuominneet” nämä muutokset. Niitä ei ole kuitenkaan tehty turhaan, sillä niillä on saavutettu pieniä editysaskeleita ja tämän päivän tilinpäätösinformaation käyttäjät ja tilintarkastajat tietävät enemmän tilintarkastusprosessista kuin ennen.

Porter (1993) toi esille tutkimuksessaan, että odotuskuilua aiheuttivat eniten tilintarkastajalta odotetut tehtävät, jotka liittyivät tilintarkastuskertomuksen antamiseen. Tähän ongelmaan ei kuitenkaan ole vielä laki- ja standardimuutoksilla löydetty ratkaisua. Vuosien saatossa eri viranomaiset ovat muokanneet vanhoja ja luoneet uusia tilintarkastusstandardeja ja -lakeja. Muutokset ovat tarkentaneet tilintarkastuskertomuksen sisältöä, ja siitä on yritetty tehdä selkokieliempi, jotta kokemattomampi tilinpäätösinformaation käyttäjä pystyisi hyödyntämään sitä. Tilinpäätösinformaation käyttäjien ja tilintarkastajien näkemyksiä on yritetty muokata lähemmäksi.

Gray ym. (2011) toi tutkimuksessaan ilmi, että tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä ei edelleenkään vallitse yhtenäistä käsitystä siitä, mitä tilintarkastuskertomuksen tulisi sisältää. Tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastajilta niin vaativia tehtäviä, että suorittaessaan ne, tilintarkastajilta häviäisi kustannushyöty tilintarkastuksesta, eli tilintarkastajan toiminta olisi kannattamatonta. Tilintarkastajan tehtävänä ei kuitenkaan ole kääntää joka kiveä yrityksissä ja selvittää pienimmänkin laskun alkuperää.

Gold ym. (2012) havaitsisivat, että johdon vastuiden osalta tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välinen kuilu koettiin suuremmaksi. Opiskelijat, eli ne, jotka ovat vähiten perehtyneitä tilintarkastuksesta, kokivat tilintarkastuksen odotuskuilun pienemmäksi kuin muut tutkimukseen osallistuneet. Kaikki tutkimuksessa olleet kolme kohderyhmää odottivat, että sekä yrityksen johtoon, että tilinpäätökseen voi luottaa. Opiskelijat pitivät tilinpäätöstä luotettavampana kuin muut. Nämä löydökset antavat ymmärtää, että odotuskuilu on olemassa ja siihen näyttäisi vaikuttavan eniten ristiriitaisuudet tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien odotuksissa liittyen tilintarkastajan virallisiin vastuisiin ja kykyyn suoriutua tilintarkastuksesta. Odotuskuilu on kuitenkin pienempi siltä osin, miten johdon vastuu tilinpäätöksestä on koettu ja miten luotettavaksi tilintarkastettu tilinpäätös arvostetaan. (Gold ym. 2012.)

Laajennettu tilintarkastuskertomus on selkeyttänyt vastuunjakoa johdon ja tilintarkastajien välillä, mutta se ei ole riittänyt pienentämään merkittävästi tilintarkastuksen odotuskuilua. Tutkimuksessani ilmeni, että tilintarkastajilla, talousjohtajilla ja opiskelijoilla on melko hyvä ymmärrys siitä, mikä vastuu tilinpäätöksestä kuuluu yrityksen johdolle. Internetkyselyssä esitetyt kysymykset liittyivät enemmän yrityksen johdon vastuuseen tilinpäätöksestä ja tämä näkyi myös tutkimukseni vastaajaryhmien vastauksissa ja vastauksien keskiarvoissa. Näyttäisi siis siltä, että tilinpäätösinformaation käyttäjillä ja tilintarkastajille on melko hyvä ymmärrys siitä, mikä vastuu kuuluu yrityksen johdolle. Lisäksi tilintarkastettu tilinpäätös koetaan luotettavaksi niin talousjohtajien, tilintarkastajien kuin opiskelijoiden toimesta. Sen sijaan tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä koskevat molemmat hypoteesit hyväksyttiin. Näin ollen tilintarkastajalle kuuluvat tehtävät eivät ole tarpeeksi hyvin tilinpäätösinformaation käyttäjien tiedossa. Tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat siis vieläkin tilintarkastajien suorittavan enemmän töitä kuin tilintarkastajat itse kokevat heille kuuluvan.

Taloudellisten väärinkäytösten ja petoksien havaitseminen koettiin tilintarkastajan vastuulle. Kyseisiin tehtäviin kohdistettiin myös vähiten luottamusta niin tilintarkastajien, talousjohtajien kuin opiskelijoiden toimesta. Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastajan vastuut kohdassa kerrotaan, että tilintarkastajien pitää hankkia kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä ja annettava lausunto siitä, jos sellainen on tilinpäätöksessä. Kohtuullinen varmuus on korkea varmuustaso, mutta se ei ole tae, että olennainen virheellisyys havaitaan. (ST-

Akatemia 2017: 52-54.) Saamani vastaukset ja niistä lasketut keskiarvot viittaisivat siihen, että kyseinen kohta tilintarkastuskertomuksessa on ymmärretty melko hyvin. Tehtävät, joita tutkimuskyselyssäni oli, koettiin kuitenkin enemmän kuuluvaksi yrityksen johdolle. Näihin tehtäviin olisi ehkä hyvä vielä saada tarkennusta, jotta selkeytyisi kenelle kyseinen vastuu kuuluu.

Näkemyserot ovat vielä merkittäviä tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä koskien tilintarkastajan vastuun laajuutta tilinpäätöksestä. Näkemyserojen suuruuteen vaikutti selkeästi tilintarkastukseen perehtyneisyys. Yrityksen johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä oli luokiteltu keskiarvallisesti täysin samaksi tilintarkastajien ja talousjohtajien toimesta. Eli näkemysero oli sama, mutta pienempi kuin tilintarkastajien ja tilintarkastukseen perehtymättömien käyttäjien välillä. Näin sain melkein saman lopputuloksen kuin esikuva-artikkelini. Tilintarkastukseen perehtyneisyys vaikuttaa siis paljon tilintarkastuksen odotuskuiluun. Luokitellut keskiarvot tilintarkastajien ja opiskelijoiden sekä talousjohtajien ja opiskelijoiden välillä erosivat merkittävästi toisistaan. Talousjohtajien ja tilintarkastajien luokitellut keskiarvot eivät taas eronneet yhtä paljoa tai eivät eronneet ollenkaan.

Chong ja Pflughrath (2008) käyttivät tutkimuksessaan uusinta ISA 700 -standardin velvoittamaa asiajärjestystä tilintarkastuskertomuksessa, jolloin tilintarkastajan antama lausunto on alussa. Tutkimuksen aikana ei kuitenkaan vielä ollut kyseistä standardia voimassa. Tutkimus osoitti, että tilintarkastajan lausunnon sijainti pienentää odotuskuilua. (Chong & Pflughrath 2008.) Tämä voisi siis olla mahdollinen ratkaisu. Uudistunut ISA 700 -standardi velvoittaa siirtämään tilintarkastajan lausunnon tilintarkastuskertomuksen alkuun. Uusi Tilintarkastuslaki (1141/2015) määrää noudattamaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, joten mahdollisen tarkemman vaikutuksen saa vasta tietää, kun uutta tilintarkastuskertomusmuotoa aletaan käyttää. Asiaa oli vaikeaa tutkia, koska uusi tilintarkastuskertomusmuoto on ollut käytössä vasta vuoden. Myöhemmin suoritetulla tutkimuksella saisi varmasti enemmän tietoa tilintarkastajan lausunnon sijainnin tilintarkastuskertomuksessa vaikutuksesta tilintarkastuksen odotuskuiluun.

Johtopäätelmät ovat samat kuin esikuva-artikkelissa tehdyt päätelmät. Tilintarkastuksen odotuskuilua on yhä olemassa. Gold ym. (2012) pystyivät selkeästi toteamaan tutkimuksessaan, etteivät ISA 700 -tilintarkastusstandardin mukaiset

selvitykset tilintarkastuskertomuksessa ole pienentäneet tilintarkastuksen odotuskuilua. Voin todeta, ettei ainakaan vielä uuden tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus ole pienentänyt tilintarkastuksen odotuskuilua. Kuitenkin näyttäisi siltä, että tilintarkastajien ja tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien odotukset tilintarkastukselta ovat lähes samoja. Johdon vastuun laajuus tilinpäätöksestä vastauksien keskiarvot olivat samat tilintarkastajilla ja talousjohtajilla, eli tutkimukseni tilintarkastukseen perehtyneiden käyttäjien ja tilintarkastajien välillä. Tilintarkastajien vastuun laajuus tilinpäätöksestä ja tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuuden keskiarvot kuitenkin erosivat toistaan.

Tutkimukseni heikkoutena on matala vastausprosentti, joten sen takia tutkimuksen tuloksiin pitää suhtautua kriittisesti. Paremmalla ajalla ja laajemmalla otannalla saisi varmasti enemmän irti tutkimuksesta. Uuden tilintarkastuslain vaikutuksia on vaikea vielä tässä vaiheessa analysoida tarkemmin, koska laki on ollut voimassa vasta vähän yli vuoden. Muutaman vuoden päästä saisi varmasti paljon paremman kuvan, miten uusi tilintarkastuslaki on vaikuttanut tilintarkastuksen odotuskuiluun ja onko sen tuomat muutokset selventäneet tilintarkastuskertomuksen sisältämää informaatiota ja näin pienentäneet tilintarkastuksen odotuskuilua.

LÄHDELUETTELO

- Adelberg, A. H. (1979). A methodology for measuring the understandability of financial report messages. *Journal of Accounting Research*. 17:2. 565–592.
- Bailey ym. (1983). Effects of Audit Report wording changes on the Perceived Message. *Journal of Accounting Research*, 21:2. Autumn. 355-370.
- Barron, O., J. Pratt & J. D. Stice (2001). Misstatement Direction, Litigation Risk, and Planned Audit Investment. *Journal of Accounting Research*. 39:3. 449–462.
- Boynton, W., R. Johnson & W. Kelly (2005). Assurance and the Integrity of Financial Reporting. 8th edition. New York: John Wiley & Son, Inc
- Butler, S. A., Ward, B. & Zimbelman, M. F. (2010). An Exploration of Differences in Auditors' and Users' Perceptions of Key Terms Used to Define Auditors' Responsibilities'. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*. 6:1. 80-107.
- Campbell, D. R. & A. R. Michenzi (1987). Revising the Audit Report: A Response to the Expectation Gap. *The CPA Journal*. 57:4. 34–39.
- Chong, K.-M. & G. Pflugrath (2008). Do Different Audit Report Formats Affect Shareholders' and Auditors' Perceptions? *International Journal of Auditing*. 12:3. 221–241.
- Coram, P. J., T. J. Mock, J. L. Turner & G. L. Gray (2011). The Communicative Value of the Auditor's Report. *Australian Accounting Review*. 21:3. 235–252.
- Dennis, I. (2010a). What Do You Expect? A Reconfiguration of the Audit Expectations Gap. *International Journal of Auditing*. 14:2. 130–146.
- Dennis, I. (2010b). Clarity Begins at Home: An examination of the Conceptual Underpinnings of the IAASB's Clarity Project. *International Journal of Auditing*. 14:3. 294–319.
- Dickins, D. & Higgs, J. (2009). Briding the Expectation Gap. *The Journal of Corporate Accounting and Finance*. November/December 2009. Vol.21. 51–62.tarkista

- Ellis, R. & D. Selly (1988). What about auditors` expectations. *CA Magazine*. 121:8. 32–42.
- Fakhfakh, M. (2016). An Empirical Investigation of Readability and Communicative Performance of Auditor's Report Post ISA 700. *Journal of Accounting Research & AuditPractices*. 5:4. 64-96.
- Finance Maps of World (2015). *Users of Financial Statements*. [online]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://finance.mapsofworld.com/financial-report/statement/users.html>>.
- FINLEX (2015). *Tilintarkastuslaki*. [online]. Helsinki: FINLEX. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141>>.
- Geiger, M. (1994). The new auditors report. *Journal of Accountancy*. 178:5. 59–64.
- Gloeck, J. & H. Jager (1993). Audit Expectation Gap in the Republic of South Africa. *Accounting and Business Research*. 94:24. 282–283
- Gold, A., U. Gronewold, & C. Pott (2012). The ISA 700 Auditor's Report and the Audit Expectation Gap - Do Explanations Matter? *International Journal of Auditing*. 16:3. 286–307.
- Gray G. L., J. L. Turner, P. J. Coram & T. J. Mock (2011). Perceptions and misperceptions regarding the unqualified auditor's report by financial statement preparers, users, and auditors. *Accounting Horizons*. 25:4. 659–684.
- Harthley, D., J. Innes & T. Brown (1991). The Expanded Audit Report-- An Empirical Investigation. *Accounting & Business Research*. 21:84. 311–319.
- Hassink, H., R. Meuwissen & L. Bollen (2010). Fraud detection, redress and reporting by auditors. *Managerial Auditing Journal*. 25:9. 861–881.
- Hassink, H. F. D., L. H. Bollen, R. H. G. Meuwissen & M. J. de Vires (2009). Corporate fraud and the audit expectations gap: A study among business managers. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. 18:2. 85–100.
- Hayes, A. A. (2006). Huddle, huddle, toil and trouble: A time to re-examine the curse of the expectation gap. *The Journal of Government Financial Management*. 55:4. 68–70.

- Humphrey, C. G., P. Moizer & W. S. Turley (1992). *The audit expectation gap in the United Kingdom*. Research Board, Institute of Chartered Accountants in England and Wales.
- Humphrey, C. G., P. Moizer & W. S. Turley (1993). The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical Investigation. *Accounting and Business Research*. 23:1. 395–411.
- Humphrey, C. G. (1997). *Debating audit expectations in Sherer, M. & Turley, S. Current Issues in Auditing*. 3rd edition. London: Paul Champman.
- IAASB. (2015). *New and Revised Auditor Reporting Standards and Related Conforming Amendments*. [online]. Saatavana world wide webistä: <URL: <https://www.ifac.org/system/files/uploads/IAASB/Audit%20Reporting-At%20a%20Glance-final.pdf>>
- IFAC. (2015) *International Standard on Auditing 700 (revised) forming an opinion and reporting on financial statements*. [online]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: http://www.ifac.org/system/files/publications/files/ISA-700-Revised_8.pdf>.
- Innes, J., T. Brown & D. Harthley (1997). The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 10:5. 702–717.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) (2015). *International Standard on Auditing (ISA) 700 (Revised), Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements*. [online]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<https://www.ifac.org/publications-resources/international-standard-auditing-isa-700-revised-forming-opinion-and-reporting#node-32602>>.
- Kelly, A. S. & L. C. Mohrweis (1989). Bankers' and Investors' Perceptions of the Auditor's Role in Financial Statement Reporting: The Impact of SAS No. 58. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. 9:1. 87–97.
- Koh, H. C. & E.-S. Woo (1998). The expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal*. 13:3, 147–154.
- Koo, C. M. & H. S. Sim (1999). On the role conflict of auditors in Korea. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 12:2 206–219.

- Kosonen Leena. (2005). *Vaarinpidosta virtuaaliaikaan. Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta*. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 210. ISBN 952-214-044-9.
- Lee, T. A. (1970). The nature of auditing and its objectives'. *Accountancy, Auditing & Accountability Journal*. 81:920. 292–296.
- Lee, T. H., A. M. Ali & D. Bien (2009). Towards an Understanding of the Audit Expectation Gap. *ICFAI Journal of Audit Practice*, 6:1. 7–35.
- Lee, T. H. & A. M. Ali (2008). The Evolving Role of Auditors Where do we go from here? *Accountants Today*. 21:3. 20–24.
- Leung P. & G. Chau (2001). The Problematic Relationship between Audit Reporting and Audit Expectations: Some Evidence from Hong Kong. *Advances in International Accounting*. Vol. 14. 181–200.
- Liggio, C. D. (1974). The Expectation Gap: The Accountant's Waterloo? *Journal of Contemporary Business*. 3: Spring. 27-44.
- Litjens, R., van Buuren, J. & Vergoossen, R. (2015). Addressing Information Needs to Reduce the Audit Expectation Gap: Evidence from Dutch Bankers, Audited Companies and Auditors. *International Journal of Accountig*. 19:3. 267-281.
- McEnroe, J. E & Marteens, S.C. (2001). Auditors' and Investors' Perceptions of the 'Expectation Gap'. *Accounting Horizons*, 15:4. 345-358.
- Miller, J. R., S. A. Reed & R. H. Strawser (1993). Bank Loan Officers' Perceptions of the New Audit Report. *Accounting Horizons*, 7:1. 39–52.
- Monroe, G. S & D. R. Woodliff (1993). The Effect of Education on the Audit Expectation Gap. *Accounting & Finance*. 33:1. May. 61–78.
- Nair & Rittenberg (1987). Messages Perceived from Audit, Review, and Compliation Reports: Extensions to More Diverse Groups. *Auditing: A Journal of Practive and Theory*, 7:1. Fall. 15-38.
- Porter, B. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*. 24:93. 49–68.

- Power, M. (1997). *The Audit Society: Rituals of Verification*. [online]. United States: Oxford University Press Inc, 1997. Saatavana World Wide Webistä: <URL: [https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=q4U3AwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=The+Audit+Society:+Rituals+of+Verification+\(Power,&ots=DHfOrmHWPd&sig=w4hioVRnygZVREkSq9QGiiZCb2I&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Audit%20Society%3A%20Rituals%20of%20Verification%20\(Power%2C&f=false](https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=q4U3AwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=The+Audit+Society:+Rituals+of+Verification+(Power,&ots=DHfOrmHWPd&sig=w4hioVRnygZVREkSq9QGiiZCb2I&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Audit%20Society%3A%20Rituals%20of%20Verification%20(Power%2C&f=false)>.
- Power, M. (1998). Auditor Liability in Context. *Accounting, Organizations and Society*. 23:1. 77-79.
- PriceWaterHouseCoopers Oy. (2014). *Toimintakertomus ja tilinpäätös 2014*. [online]. Helsinki: PriceWaterHouseCoopers Oy. Saatavana world wide webistä: <URL: <https://www.pwc.fi/fi/julkaisut/tiedostot/tilinpaatos-fy14.pdf>>.
- Pringle, L.M., R. P. Crum & R. J. Sweetz (1990). Do SAS No. 59 format changes affect the outcome and the quality of investment decisions? *Accounting Horizons*. 4:3. 68-75.
- Ruhnke, K., & M. Schmidt (2014). The audit expectation gap: existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research*. 44:5. 572–601.
- Sikka, P., A. Puxty, H. Willmott & C. Cooper (1998). The Impossibility of Eliminating the Expectations Gap: Some Theory and Evidence. *Critical Perspectives on Accounting*. 9:3. 299–330.
- ST-Akatemia (2017). *Tilintarkastajan raportointi 2016 - kertomukset, lausunnot ja muut asiakirjat*. [online]. Helsinki. ST-Akatemia. <URL:>
- Suomen tilintarkastajat (2016). *Tilintarkastuskertomus uudistuu 30.8.2016*. [online]. Helsinki. Suomen tilintarkastajat. <URL: <file:///C:/Users/lindf/Downloads/Tilintarkastuskertomus+uudistuu+13092016.pdf>>
- The Cohen Commission (1978). *The Commission on Auditors' Responsibilities: Report, Conclusions and Recommendations*. AICPA: New York
- Valtanen (1993). Huono maine vainoaa tilintarkastajia. *Helsingin sanomat*. 29.6.1993.

LIITTEET

Liite 1. Saatesähköposti kyselyyn osallistujille

Hei,

Olen kauppatieteiden opiskelija Vaasan yliopistosta ja teen pro gradu – tutkielmaani tilintarkastuksen odotuskuilusta. Tarkemmin miten tilintarkastusstandardit ja -lakimuutokset ovat vaikuttaneet odotuskuiluun. Odotuskuilu syntyy, kun tilintarkastajilla ja tilinpäätösinformaation käyttäjillä on erilaiset näkemykset tai odotukset tilintarkastuksen prosessista (Dennis 2010a). Aihe on ajankohtainen, koska uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 19.8.2016 ja se on vaikuttanut esimerkiksi tilintarkastuskertomukseen. Tilintarkastajan antaman lausunnon sijainti on siirtynyt kertomuksen alkuun. Tutkimukseni keskittyy juuri tilintarkastuskertomukseen.

Tutkimukseni vie aikaa teiltä noin 10 minuuttia. Vastauksenne on minulle todella arvokas, koska mitä enemmän saan vastauksia, sitä paremman tutkimuksen pystyn toteuttamaan. Jään odottamaan vastauksianne 24.9.2017 mennessä. Vastaukset käsittelen luottamuksellisesti ja henkilöllisyyttä ei voi yhdistää vastauksiin. Olen valinnut teidät tutkimukseeni satunnaisella otannalla patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastajalistalta/ Suomessa toimivien yritysten talousjohtajien joukosta/Vaasan yliopiston opiskelijoista.

Kyselyyn pääsette seuraavasta linkistä:

Jos teille herää kysymyksiä tutkimukseeni liittyen, tavoitatte minut parhaiten sähköpostilla maria.fernstrom@student.uwasa.fi

Kiitos jo etukäteen vastauksistanne!

Maria Fernström
Kauppatieteiden ylioppilas
Laskentatoimi ja tilintarkastus
Vaasan yliopisto

Liite 2. Kyselylomake

1. Ammatti
 - a. Tilintarkastaja
 - b. Talousjohtaja
 - c. Opiskelija
2. Ikä___vuotta.
3. Työkokemus___vuotta.
4. Sukupuoli 1=Nainen
 2=Mies
5. Arvioi, kuinka hyvin luet tilinpäätöksen
 - 1= En lue ollenkaan.
 - 2= Silmäilen tilinpäätöksen.
 - 3=Luen tilinpäätöksen melko tarkasti.
 - 4= Luen tilinpäätöksen erittäin tarkasti ja yritän painaa sen mieleeni.

6. Arvioi, kuinka hyvin luet tilintarkastuskertomuksen
 - 1= En lue ollenkaan.
 - 2= Silmäilen tilinpäätöksen.
 - 3=Luen tilintarkastuskertomuksen melko tarkasti.
 - 4= Luen tilintarkastuskertomuksen erittäin tarkasti ja yritän painaa sen mieleeni.

7. Arvioi, millaiseksi koet tilintarkastajan maineen asteikolla 1-5 (1= todella huono maine, 5= todella hyvä maine)

Seuraavassa osiossa on aluksi esitetty fiktiivisen suomalaisen osakeyhtiön tilinpäätös (tuloslaskelma ja tase), jonka perusteella on annettu ISA 700 standardin mukainen tilintarkastuskertomus. Luettuanne tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen pyytäisin teitä sen jälkeen vastaamaan alla esitettyihin kysymyksiin.

FIT Oy tilinpäätös 2016:

Fit Oy on suomalainen liikuntavälineiden myyjä. Päättyneeltä tilikaudelta 2016 he ovat julkaisseet IFRS standardien mukaisen tilinpäätöksen:

FIT Oy, 123456-7		
Tase (milj. euroa)		
	31.12.2016	31.12.2015
Pitkäaikaiset varat	5,00	4,00
Lyhyt aikaiset varat	6,2	6,15
Rahat ja pankkisaamiset	1,20	1,42
Myyntisaamiset	1,34	1,55
VASTAAVAA YHTEENSÄ	13,74	13,12
Omapääoma	5,50	5,40
Vieras pääoma	3,40	3,58
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	8,90	8,98

Tuloslaskelma (milj. euroa)		
	1.1.-31.12.2016	1.1.-31.12.2015
Liikevaihto	9,00	8,00
Ostot	7,50	7,00
Liikevoitto	1,50	1,00
Rahoitustuotot ja -kulut	5	3
Voitto ennen veroja tilinpäätös siirtoja ja veroja	6,5	4,0

Tilintarkastuksen on suorittanut sama suuri ja luotettava tilintarkastusyhteisö M&M kolme vuotta peräkkäin.

Tilintarkastuskertomus (ST-Akatemia 2017: 52-54):

TILINTARKASTUSKERTOMUS

FIT Oy:n yhtiökokoukselle

Tilinpäätöksen tilintarkastus

Lausunto

Olemme tilintarkastaneet FIT Oy:n (123456-7) tilinpäätöksen tilikaudelta 1.1.–31.12.2016. Tilinpäätös sisältää taseen ja tuloslaskelman.

Lausuntonamme esitämme, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.

Lausunnon perustelut

Olemme suorittaneet tilintarkastuksen Suomessa noudatettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyvän tilintarkastustavan mukaisia velvollisuuksiimme kuvataan tarkemmin kohdassa *Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa*. Olemme riippumattomia yhtiöstä niiden Suomessa noudatettavien eettisten vaatimusten mukaisesti, jotka koskevat suorittamaamme tilintarkastusta ja olemme täyttäneet muut näiden vaatimusten mukaiset eettiset velvollisuutemme. Käsityksemme mukaan olemme hankkineet lausuntonme perustaksi tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

Tilinpäätöstä koskevat hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuudet

- tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.
- sisäisestä valvonnasta, jonka ne katsovat tarpeelliseksi voidakseen laatia tilinpäätöksen, jossa ei ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä.
- velvollisia arvioimaan yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa ja soveltuvissa tapauksissa esittämään seikat, jotka liittyvät toiminnan jatkuvuuteen ja siihen, että tilinpäätös on laadittu toiminnan jatkuvuuteen perustuen. Tilinpäätös laaditaan toiminnan jatkuvuuteen perustuen, paitsi jos yhtiö aio purkaa tai sen toiminta lakkauttaa tai ei ole muuta realistista vaihtoehtoa kuin tehdä niin.

Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa

- hankkia kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä, sekä antaa tilintarkastuskertomus, joka sisältää lausuntonme. Kohtuullinen varmuus on korkea varmuustaso, mutta se ei ole tae siitä, että olennainen virheellisyys aina havaitaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti suoritettavassa tilintarkastuksessa. Virheellisyyksiä voi aiheutua väärinkäytöksestä tai virheestä, ja niiden katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella.

Hyvän tilintarkastustavan mukaiseen tilintarkastukseen kuuluu, että käytämme ammatillista harkintaa ja säilytämme ammatillisen skeptisyyden koko tilintarkastuksen ajan. Lisäksi:

- Tunnistamme ja arvioimme väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvat tilinpäätöksen olennaisen virheellisuuden riskit, suunnittelemme ja suoritamme näihin riskeihin vastaavia tilintarkastustoimenpiteitä ja hankimme lausuntomme perustaksi tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.
- Muodostamme käsityksen tilintarkastuksen kannalta relevantista sisäisestä valvonnasta pystyäksemme suunnittelemaan olosuhteisiin nähden asianmukaiset tilintarkastustoimenpiteet mutta emme siinä tarkoituksessa, että pystyisimme antamaan lausunnon yhtiön sisäisen valvonnan tehokkuudesta.
- Arvioimme sovellettujen tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuutta sekä johdon tekemien kirjanpidollisten arvioiden ja niistä esitettävien tietojen kohtuullisuutta.
- Teemme johtopäätöksen siitä, onko hallituksen ja toimitusjohtajan ollut asianmukaista laatia tilinpäätös perustuen oletukseen toiminnan jatkuvuudesta, ja teemme hankkimamme tilintarkastusevidenssin perusteella johtopäätöksen siitä, esiintyykö sellaista tapahtumiin tai olosuhteisiin liittyvää olennaista epävarmuutta, joka voi antaa merkittävää aihetta epäillä yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa. Jos johtopäätöksemme on, että olennaista epävarmuutta esiintyy, meidän täytyy kiinnittää tilintarkastuskertomuksessamme lukijan huomiota epävarmuutta koskeviin tilinpäätöksessä esitettäviin tietoihin tai, jos epävarmuutta koskevat tiedot eivät ole riittäviä, mukauttaa lausuntomme. Johtopäätöksemme perustuvat tilintarkastuskertomuksen antamispäivään mennessä hankittuun tilintarkastusevidenssiin.
- Arvioimme tilinpäätöksen, kaikki tilinpäätöksessä esitettävät tiedot mukaan lukien, yleistä esittämistapaa, rakennetta ja sisältöä ja sitä, kuvastaako tilinpäätöksen perustana olevia liiketoimia ja tapahtumia siten, että se antaa oikean ja riittävän kuvan.

Kommunikoimme hallintoelinten kanssa muun muassa tilintarkastuksen suunnittelusta laajuudesta ja ajoituksesta sekä merkittävistä tilintarkastushavainnoista, mukaan lukien mahdolliset sisäisen valvonnan merkittävät puutteellisuudet, jotka tunnistamme tilintarkastuksen aikana.

Helsinki 30.4.2017

M&M

Kukkatie 1, 00100 Helsinki

Arvioi alla olevia väittämiä Likertin asteikoilla 1-7 ei (1= täysin erimielttä, 7=täysin samaa mieltä) lukemasi perusteella:

A. Tilintarkastajan vastuu

Käsitykseni mukaan...

- ... tilintarkastajan vastuulla on havaita kaikki taloudelliset väärinkäytökset.
- ...tilintarkastajan vastuulla on yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus.
- ...tilintarkastajan vastuulla on säilyttää kirjanpitoa.
- ...tilintarkastajan vastuulla on laatia yrityksen tilinpäätös.
- ...tilintarkastajan vastuulla on ehkäistä petoksia.

B. Johdon vastuu

Käsitykseni mukaan...

- ...yrityksen johdon vastuulla on havaita kaikki taloudelliset väärinkäytökset.
- ...yrityksen johdon vastuulla on yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuus.
- ...yrityksen johdon vastuulla on säilyttää kirjanpitoa.
- ...yrityksen johdon vastuulla on laatia yrityksen tilinpäätös.
- ...yrityksen johdon vastuulla on ehkäistä petoksia.

C. Tilinpäätöksen luotettavuus

Tilinpäätösinformaationkäyttäjillä on totaalinen varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä.

Tilintarkastettu tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta asemasta.

Tilintarkastetussa tilinpäätöksestä käy ilmi, ettei yrityksessä ole tehty petoksia.

Tilintarkastettu tilinpäätös noudattaa Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännöksiä ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.

Tilintarkastettu tilinpäätös ei sisällä harkittuja taloudellisia väärinkäytöksiä.

Tilintarkastettu tilinpäätös ei sisällä vahingossa tehtyjä virheitä.

Tilintarkastetusta tilinpäätöksestä ei ole jätetty pois olennaisia asioita.

Tilintarkastetussa tilinpäätöksestä tehdyt arviot ovat luotettavia.

Yritys on pitänyt kunnollista kirjanpitojärjestelmää tilikauden aikana.

Liite 3. Tilintarkastajan vastuun laajuuteen liittyvien kysymysten keskiarvot per vastaaja.

Ammatti	Keskiarvo
Opiskelija	3,2
Opiskelija	4,6
Opiskelija	3,6
Opiskelija	5,6
Opiskelija	3,4
Opiskelija	3
Opiskelija	5
Opiskelija	4
Opiskelija	2,6
Opiskelija	4
Opiskelija	5,8
Opiskelija	6,2
Opiskelija	3,8
Opiskelija	4,4
Opiskelija	4,2
Talousjohtaja	2,6
Talousjohtaja	2,2
Talousjohtaja	2
Talousjohtaja	2,4
Talousjohtaja	1,4
Talousjohtaja	1,4
Talousjohtaja	1,6
Talousjohtaja	2
Talousjohtaja	2,4
Talousjohtaja	1
Talousjohtaja	2,4
Tilintarkastaja	1,4
Tilintarkastaja	2,4
Tilintarkastaja	3
Tilintarkastaja	1,8
Tilintarkastaja	2,2
Tilintarkastaja	1,8
Tilintarkastaja	1
Tilintarkastaja	1,2
Tilintarkastaja	1,2
Tilintarkastaja	1,2
Tilintarkastaja	1
Tilintarkastaja	1,2
Tilintarkastaja	1
Tilintarkastaja	1

Liite 4. Yrityksen johdon vastuun laajuuteen liittyvien kysymysten keskiarvot per vastaaja.

Ammatti	Keskiarvo
opiskelija	5,6
opiskelija	6,6
opiskelija	6,8
opiskelija	5,4
opiskelija	7
opiskelija	5,4
opiskelija	6
opiskelija	5,6
opiskelija	7
opiskelija	6,6
opiskelija	5,4
opiskelija	6,8
opiskelija	6,2
opiskelija	5,8
opiskelija	6,6
talousjohtaja	7
talousjohtaja	7
talousjohtaja	7
talousjohtaja	7
talousjohtaja	6,6
talousjohtaja	6,2
talousjohtaja	5,4
talousjohtaja	6,8
talousjohtaja	7
talousjohtaja	7
talousjohtaja	6
tilintarkastaja	6,4
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	6,8
tilintarkastaja	6,8
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	6,4
tilintarkastaja	5,6
tilintarkastaja	6,2
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	7
tilintarkastaja	6
tilintarkastaja	6,8

Liite 5. Tilintarkastetun tilinpäätöksen luotettavuuteen liittyvien kysymysten keskiarvot per vastaaja.

Ammatti	Keskiarvo
Opiskelija	5,7
Opiskelija	6,3
Opiskelija	6,1
Opiskelija	5,3
Opiskelija	6,6
Opiskelija	5,8
Opiskelija	4,8
Opiskelija	5,2
Opiskelija	6,2
Opiskelija	6,0
Opiskelija	6,9
Opiskelija	4,8
Opiskelija	6,3
Opiskelija	5,0
Opiskelija	2,6
Talousjohtaja	6,7
Talousjohtaja	3,3
Talousjohtaja	4,7
Talousjohtaja	4,6
Talousjohtaja	1,7
Talousjohtaja	4,7
Talousjohtaja	4,2
Talousjohtaja	4,1
Talousjohtaja	4,0
Talousjohtaja	1,3
Talousjohtaja	5,7
Tilintarkastaja	4,3
Tilintarkastaja	4,9
Tilintarkastaja	6,2
Tilintarkastaja	5,7
Tilintarkastaja	6,0
Tilintarkastaja	6,1
Tilintarkastaja	6,7
Tilintarkastaja	4,7
Tilintarkastaja	4,9
Tilintarkastaja	3,9
Tilintarkastaja	4,1
Tilintarkastaja	5,3
Tilintarkastaja	1,7
Tilintarkastaja	5,7

